

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Výtvarné činnosti s dětmi ve věku od dvou do tří let

Vypracoval: Ivana Lahodná
Vedoucí práce: Mgr. et Bc. Martina Lietavcová

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma **Výtvarné činnosti s dětmi ve věku od dvou do tří let** jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne .....

.....

Ivana Lahodná

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. et Bc. Martině Lietavcové. Velice děkuji také ochotným zaměstnancům z předškolních zařízení, které jsem mohla navštívit. Největší díky však patří kolegyni a kamarádce Pavle Dermekové Di.S. .

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je zjistit, které výtvarné činnosti jsou vhodné pro děti od dvou do tří let, určit, které výtvarné techniky jsou již s takto malými dětmi proveditelné.

V teoretické části bude shrnut fyzický a psychický vývoj dané věkové skupiny, výtvarný projev a znaky a popis výtvarných činností. V praktické je pak realizace celku, která vychází z teoretické části.

Klíčová slova: věk batolete, dítě od dvou do tří let, výtvarné činnosti, výtvarný projev

Abstract

The aim of the bachelor thesis is to find out which art activities are suitable for children from two to three years, to determine which art techniques are already possible with such small children.

The theoretical part will summarize the physical and psychological development of the age group, artistic expression and features and description of the art activities. The practical part is about the realization of the whole, based on the theoretical part.

Key words: age of the toddler, child from two to three years old, art activities, art expression

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. CHARAKTERISTIKA BATOLETE	9
1.1. <i>Biologická specifika</i>	10
1.1..1. <i>Psychomotorický vývoj</i>	10
1.1..2. <i>Kognitivní vývoj</i>	13
1.1..3. <i>Osobnostní a sociální vývoj</i>	16
2. DVOULETÉ DÍTĚ	19
2.1. <i>Hry a hračky</i>	19
2.2. <i>Pohádky</i>	21
3. VÝTVARNÁ VÝCHOVA	25
3.1. <i>Sociální pole výtvarné výchovy</i>	25
3.2. <i>Význam a místo výtvarných činností v mateřské škole</i>	26
3.3. <i>Výtvarné techniky</i>	27
4.1. <i>Proč dítě kreslí a jeho první obrazy světa</i>	32
4.2. <i>Význam výtvarného projevu</i>	35
4.2..1. <i>Význam barev</i>	36
PRAKTICKÁ ČÁST	40
5. CÍL PRÁCE	40
6. METODY VÝZKUMU	41
7. ZKOUMANÝ VZOREK	43
8. POPIS PRŮBĚHU REALIZACE	44
8.1. <i>Hodnocení získaných dokumentů</i>	47
8.2. <i>Popis jednotlivých činností</i>	49
9. ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI	75
10. DISKUZE	76
ZÁVĚR	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	78
SEZNAM PŘÍLOH	80

Úvod

***„Největší odměnou za námahu není, co za to člověk dostane,
ale čím se při tom stane.“***

John Ruskin

Bakalářská práce pojednává o dětech ve věku od dvou do tří let. Bude zkoumat jejich výtvarné schopnosti a individuální zvláštnosti při výtvarných činnostech.

Pracovala jsem v dětské skupině s dětmi v tomto věkovém rozmezí. Poznala jsem, jak snadné je motivovat je k nějaké činnosti, ale zároveň náročné, aby u této činnosti vydržely. Proto jsem se rozhodla pro zkoumání možných výtvarných činností k rozvoji a učení dětí v této věkové kategorii.

Mou motivací pro napsání této práce je praxe, ve které se postupem času setkávám stále více s dětmi tohoto věkového období. Není snadné koordinovat řízenou činnost batolat, o to hůř v případě, kdy nemají svou vlastní skupinku, ale jsou zařazena do kolektivu starších dětí.

Má bakalářská práce zjišťuje, které výtvarné činnosti jsou vhodné pro děti od dvou do tří let. S přihlédnutím na jejich motorické schopnosti určit, které výtvarné techniky jsou již s takto malými dětmi proveditelné, a které s nimi ještě nelze realizovat a z jakého důvodu.

Vzhledem k situaci v dnešní době, kdy se již dvouleté děti umísťují do různých předškolních zařízení, musí se vymýšlet nové a nové činnosti všeho druhu pro jejich zábavu a rozvoj.

Cílem bakalářské práce bude vytvoření zásobníku výtvarných činností. Realizací některých technik se pokusím zjistit, které jsou vhodné, a které ještě pro tuto věkovou kategorii vhodné nejsou. Zjištění správných postupů při práci a osvojení si těch správných komunikačních dovedností pro řízení skupiny takto malých dětí. Dalším důležitým cílem je, aby se učitelky v mateřských školách zaměřily na psychiku dítěte ve výtvarném projevu – nepřetěžovaly je zbytečně náročnými úkoly a práci na projektech si užívaly spolu s dětmi. Není důležité něco vytvořit, ale samotná tvorba díla a její prožitek jsou cílem činnosti. Práce by mohla nastínit, jaká rizika a jaké

překážky nám práce s touto věkovou skupinou může přinášet.

Práce je členěna na dvě části - teoretickou a praktickou. Teoretická část se bude zabývat jednotlivými oblastmi percepčně motorických a kognitivních funkcí, počátky dětského výtvarného projevu, výtvarnými činnostmi a technikami v kontextu s aktuálním RVP PV.

V praktické části se zaměřím na popis realizace projektu. Pozorování práce dětí při výtvarných činnostech a jejich celkové zvládnutí.

Teoretická část

1. Charakteristika batolete

Předškolní věk je období, kdy se dítě charakterizuje tím, co učiní. Věk batolecí je charakterizován tím, co dítě dokáže svobodně dělat. Logika a jiné vymoženosti dospělého věku jsou dětem zatím lhostejné. Všechno co potřebují, si dokáží vysvětlit, ke všemu mají vztah, na všechno názor, ať už vlastní nebo maminka říkala, že to tak prostě je (Matějček, 1986).

Předškolní věk je dobou pohádek a to těch pravých, plných kouzel a nadpřirozených bytostí. Časem se dětem začnou líbit spíše ty realističtější, s dětským hrdinou atd., ale pořád budou pohádky ať už v televizi, knížce nebo vyprávěné jednou z vyhledávaných zábav.

Zajímají ho různá slova a samo se věnuje trénování mluvy velkou část dne, samozřejmě spolu s dodržováním osobní hygieny, myšleno odbouráváním plenek. Kompenzace těchto návyků však bývá často spojena s větší náchylností k ušpinění sebe či svého okolí jiným způsobem. V tomto věku je zcela běžné, že dítě prodlužuje dobu před spaním, jeho emoce jsou ještě vcelku labilní, nerozlišuje ještě realitu a fikci, bojí se tmy. Častá je také situace, kdy si dítě upevňuje pocit samostatnosti tím, že se nechce dělit o určité věci. Slovem „moje“ se samo ujišťuje o své osobní ceně. To je také jasný příklad sociálního učení se nápodobou (Bacus, 2003).

1.1. Biologická specifika

Dvouleté dítě váží průměrně 11,8 až 14,5 kg a měří 86,5 až 96,5 cm. Drží se již více zpříma, i když břicho je stále vypouklé a záda ohnutá v důsledku ještě nedovyvinutých břišních svalů. Dýchání je pomalé a pravidelné. Mozek je již z 80% velký jako mozek dospělého člověka. Mléčnému chrupu dorůstají poslední stoličky (Allen, Marotz, 2008).

1.1..1. Psychomotorický vývoj

Hrubá motorika

„Chůze je u dítěte nyní už jistá. Jeho fyzický vývoj je stále u osvojení dokonalého udržování rovnováhy. Dítě se vydává na průzkumy, například na skluzavku nebo na houpačku“ (Bacus, 2003, s. 95).

V batolecím období téměř vymizí lezení a chůze se stává neefektivnějším prostředkem pro pohyb po prostoru. Ve věku dvou a půl roku se dítě již dokáže pohybovat na tříkolce, odstrkovadle a zvládá skoky sounož. Také zvládá pohyb po schodech nahoru i dolů. V dalším věku se již vývoj hrubé motoriky zpomaluje, základy jsou již zvládnuty (Zelinková, 2007).

Chůze je plynulá, dokáže se vyhnout překážkám nebo je překonat. Došlapuje na patu a pak na špičku, proto si více věří i při rychlejší chůzi či běhu a pády nejsou již tak časté. Zvládne si hrát delší dobu v dřepu, zvládá pohyb po schodech, i když ještě nestřídá nohy. Na okamžik se udrží na jedné noze, téměř zcela ovládá vyměšování, umí hodit míč spodem, udrží sklenici v jedné ruce, rozepíná velké knoflíky a zipy, ovládá kliku, pokud na ni dosáhne, tužku drží v pěsti a rádo čmárá. Dokáže se samo dostat na židli pro dospělé a posadit se, baví ho přelévat a přesýpat, stavět komín, s chutí se pohybuje na odrážedle (Bacus, 2003).

Jemná motorika

„Také manuální zručnost udělala značný pokrok a dítě díky tomu může zažívat větší pocit samostatnosti – umí si svléci a obléci jednoduché oblečení, umí si také každý den vyčistit zuby. Protože už dokáže předměty sešroubovat a odšroubovat, neobstojí před ním kohoutky, kliky a zátky. Dokáže také otáčet jednotlivé stránky v knížce, aniž by je roztrhlo, a dokáže postavit věž ze šesti až osmi kostek“ (Bacus, 2003, s. 95).

„Vývoj jemné motoriky vychází z motoriky hrubé. Pohyb ruky postupuje od ramene k prstům“ (Zelinková, 2007, s. 52). Ve třech letech je dítě již schopno navlékat větší korálky na provázek nebo stavět komín či vlak z více jak šesti kostek. Prostředkem k rozvoji těchto dovedností jsou hry s hudebními nástroji, stavebnicemi, malování, kreslení, procvičování sebeobsluhy atd. (Zelinková, 2007).

Pohybová koordinace

Vývoj pohybových schopností se vyznačuje určitou posloupností a propojeností hrubé motoriky, jemné motoriky, motoriky mluvidel, motoriky očních pohybů. Aby dítě mohlo kreslit a později psát, musí být schopno souhry mezi okem a rukou. Pokud je dítě nevyzrálé nebo přímo handicapované v oblasti pohybového vývoje či zrakového vnímání, odráží se to samozřejmě nepříznivě i v jeho kresbě.

„Dvouapůlleté dítě se v očích svého okolí stává skutečně velkým klukem nebo velkou holčičkou. Také jeho tělo se mění – ztrácí typické proporce a zakulacené tvary batolete, vytáhne se a zeštíhlí. Každý měsíc můžeme pozorovat, jak se stavba jeho těla vyvíjí. Také povaha dítěte se jeví mnohem zřetelnější a můžeme si udělat přesnější obrázek o jeho temperamentu. Je možné rozlišit odvážlivce od stydlivějších dětí, děti aktivní nebo upovídané, rváče, děti tvořivé, citlivé atd.“ (Bacus, 2003, s. 136).

Pohybová koordinace se vyvíjí spolu s jemnou i hrubou motorikou a je proto důležité k ní dítě pobízet. Prostřednictvím chůze, běhu, prostorových cvičení a různých druhů sportu, ale i aktivačně relaxační cvičení během práce u stolečků, čekání na svačinu atd. Můžeme k tomu použít jako motivaci různé básničky a písničky (Zelinková, 2007).

Vizuomotorika

Pohyb oko-ruka je koordinovanější, dokáže spojovat a rozpojovat věci, užívá předměty k více činnostem, dokáže již jednoduše třídít, dokáže dlouho sledovat situaci, přemýšlí nad ní. Samostatná činnost také trvá déle než dřív, zkouší si například na zvířatech princip akce a reakce (Allen, Marotz, 2008).

Grafomotorika

„Do oblasti jemné motoriky patří též oční pohyby, grafomotorika a motorika artikulačních orgánů“ (Zelinková, 2007. s. 52).

Pojem grafomotorika označuje Průcha jako soubor psychických činností, které jedinec vykonává při psaní. Psaní není jen záležitostí psacích pohybů ruky (u postižených osob též nohy, úst), ale je řízeno psychikou. Grafomotorika tedy může být nápomocna při diagnostice psychických stavů (únavy, strachu), procesů a vlastností, při diagnostice poruch a nemocí jedince.“

„Grafomotorika je ovlivněna úrovní vývoje jemné a hrubé motoriky, pohybovou koordinací, senzomotorickou koordinací a úrovní vývoje psychiky. Do této oblasti můžeme zařadit i kresbu“ (Zelinková, 2007, s. 54).

- **Lateralita**

Rodiče dětí, u nichž vývoj laterace probíhá pozvolněji, často uvádějí nechuť ke kreslení, pozdější nástup zájmu o tuto činnosti, Z poradenské praxe máme zkušenost, že pokud se ustálí preference jedné z končetin a dítě se začne zabývat kresbou, dostaví se pokrok. Tím, že se dítěti kreslení více daří, je motivováno ke kreslení a začíná se o kresbu více zajímat. (Když dítě s poruchou laterality začíná kreslit, je upřednostňování jedné strany těla rozhodnuto.)

1.1..2. Kognitivní vývoj

Myšlení

Teprve v roce a půl až ve dvou letech začíná nová etapa symbolického a předpojmového myšlení. Novým rysem je diferencovaná, aktivní akomodace a experimentování se známými prostředky v nových situacích nebo objevování nových prostředků.

5 fází:

- **Fáze senzomotorické inteligence** – trvá od narození do dvou let, je to období primárního rozvoje poznávacích procesů, poznávání batolata je závislé na smyslovém vnímání a motorických dovednostech. Dítě poznává to, s čím může nějakým způsobem manipulovat.
- **Fáze symbolického a předpojmového myšlení** – trvá od dvou do čtyř let. Není již omezeno na manipulovatelné předměty. Procesy probíhají na úrovni představ či slovních označení. Tato fáze je spojena s rozvojem řeči.
- **Fáze názorného, intuitivního myšlení** – trvá od čtyř do sedmi let. Uvažování je ještě málo flexibilní, nelogické, egocentrické.
- **Fáze konkrétních logických operací** – trvá od sedmi do jedenácti let. Respektování logických zákonů ve vztahu ke konkrétní realitě je již zřejmé.
- **Fáze formálních logických operací** – nastává v jedenácti letech. Vývoj poznávacích procesů již není vázán na konkrétní realitu. Přichází hypotetické myšlení, abstrakce. (Piaget, 1966).

Dítě více poslouchá a nechová se provokativně, protože si již uvědomuje pravidla skupiny, ve které žije, snaží se je dodržovat a nabádá k jejich dodržování i ostatní členy, neboť ví, že pravidla musí dodržovat každý. Logicky už myslí, a proto je schopné prozkoumávat samo nová místa a nové předměty, zkoušet jejich funkci a skladbu. Rozvoj logického myšlení je v tomto věku třeba podpořit výběrem vhodných logických hraček, stavebnic a různých prvků, které se dají jednoduše rozložit a zase složit. Dítě to zaujme a bude mít ze sebe dobrý pocit (Bacus, 2003).

Vývoj paměti a pozornosti

V období od dvou do tří let se rozvíjí zaměřenost pozornosti neboli koncentrace. Dítě je již schopno odolat některým rušivým vlivům. Vše je způsobeno zráním určitých oblastí mozku a limitováno krátkým časovým úsekem. Vyvíjí se schopnost sdílení pozornosti a to v obou směrech – dítě je něčím zaujato a dokáže i nás přimět k pozornosti ohledně toho, co samo chce.

Paměť umožňuje rozvoj poznávacích a jazykových schopností.

Krátkodobá pracovní paměť je podmíněna pozorností. Pokud se daný vjem nedostane do centra pozornosti, během 30 vteřin vymizí. Rozvoj se projeví zlepšením efektivity – dítě za stejnou dobu postupně zvládá zpracovat více informací.

Implicitní paměť uchovává dovednosti, oddálenou nápodobu třeba jako projev funkce neverbální deklarativní paměti. Pravděpodobně se uplatňuje i **explicitní neboli epizodická paměť**. Je teprve na začátku a týká se každodenních činností, ze kterých si děti někdy vytváří scénáře – stereotypy, jejichž změnu často špatně přijímají. Po dětech v batolecím věku chceme, aby vyprávěly, co viděly. Paměť je ovšem pouze útržkovitá, starší batolata časem převypráví jednoduchý příběh, z něj ovšem pouze to, co je zaujalo.

Autobiografická paměť se zatím příliš nerozvíjí. Uchovává si jen velmi málo osobních vzpomínek. Nejprve si dítě musí samo sebe uvědomovat.

Infantilní amnézie označuje fakt, že v batolecím věku se uchovává velmi málo trvalejších vzpomínek – z tohoto období si toho vybavujeme velmi málo, způsobuje to nezralost paměťového systému, nedostatečný rozvoj dětského uvažování a chápání času a prostoru (Vágnerová, 2012).

Řeč

„V řeči dítěte jsou vidět obrovské pokroky“ (Bacus, 2003, s. 95). Také paměť dítěte mezi 24. a 36. měsícem se zdokonaluje v důsledku silné zvědavosti a lepší míry porozumění, samo trénuje „samomluvou“. Je třeba dítě podporovat ve zvětšování slovní zásoby přesným pojmenováním lidí, zvířat i věcí. Necháme dítě něco si prožít – pohladit zvíře a popisujeme spolu s dítětem pocity a vjemy, které v nás tato činnost probouzí. Slovní zásoba čítá mezi třiceti a třemi sty slovy, často dokáže skládat rozvitě

věty, používá správný slovosled a rod přídavných jmen i zájmen (Bacus, 2003).

„Pokud dítě žilo od narození v dvojjazyčném prostředí, je schopné vyjadřovat se už pomocí obou jazyků“ (Bacus, 2003, s.115).

Rádo si „hraje“ s knihou - doplňuje, ukazuje. Účinně používá 50-300 různých slov, ale rozumí i slovům, která nepoužívá. Věty obsahují až čtyři slova a sebe označuje jako „já,“ méně pak vlastním jménem, ovšem přivlastňování jim není cizí. Záporné věty tvoří zápornkou „ne“ na konci kladné věty. Stále se ptá: „Co je to?“ Někdy správně použije množné číslo, zkouší vyprávět. Nedokonalost řeči je běžná, ale převažuje srozumitelná složka řeči.

Návyky a dovednosti

Jako celek jsou důležitou oblastí. Z psychologického hlediska jsou to stereotypy – zvyky/zlozvyky, ustálené postupy, které se vážou na opakující se situace, nástroje a materiály, způsob vyjadřování, stylizaci myšlenek a představ. Mohou kladně ovlivňovat mnoho úkonů a být k prospěchu tvořivé práci. Skutečný rozvoj dítěte stereotypní práci vylučuje. Základním cílem jsou dovednosti (Uždil, Šašinková, 1980).

Představivost a fantazie

Fantazie je na nejvyšším stupni od tří let do nástupu do školy - vysnívají si svět, hrdiny i lásky avšak s nástupem do školy se tento báječný pohled na svět vytrácí. V dospělosti se fantazie projevuje v umění, vynálezech a tvořivé práci, ovšem kolik lidí je dnes umělcem či vývojářem nové technologie (Matějček, 1986).

Hlavní činností dítěte je hra a v té se také s fantazií, prací a tvořivostí setkáváme. Srovnáme-li hru batolete, vidíme, že pětileté dítě v mateřské škole v námětu hry, tak v její dramatickosti a prožívání má na výběr z více témat. Předškolní dítě si při hře na rodinu může zajít se psem k veterináři, odletět do vesmíru nebo si pořídit dítě, zatímco batole bude opakovat jen každodenní činnosti, se kterými se setkává pravidelně a které důvěrně zná. Fantazie totiž pracuje výhradně s tím, co už jsme někdy měli šanci vnímat, vidět nebo zažít. Někdy si dítě hraje tak důvěrně na své rodiče, že kdyby si to rodiče uvědomili, mohli by se nad sebou zamyslet a možná poupravit svůj styl výchovy. Pozorování dětské hry je tedy pro nás přínosem z jakéhokoli pohledu, ať už rodiče, učitele či psychologa.

1.1.3. Osobnostní a sociální vývoj

„Morálka a trpělivost nejsou jeho věku příliš vlastní“ (Bacus, 2003, s. 115).

Období mezi prvním a třetím rokem života, které zahrnuje i v práci zkoumanou skupinu dětí od dvou do tří let, je v knize označeno obdobím batolecím. I když se dítě zdá ještě jako takové miminko, tak právě v tomto věku se jeho osobnost velice rozvíjí, je samostatnější a aktivnější v mnoha ohledech. Uvolňují se různá pouta a vazby na osoby i věci (Vágnerová, 2000).

Sociální a emocionální vývoj vstupuje do fáze, kdy se začíná utvářet identita – chce se samo rozhodovat, samo dělat některé činnosti atd. (Woolfson, 2004).

Podle Robertsona a s Bowlbyho (1952, 1957) jsou to tyto tři základní fáze:

- **Fáze protestu** - dítě křičí a dovolává se matky - pozornosti - na základě předchozí zkušenosti očekává její příchod
- **Fáze zoufalství** – dítě postupně ztrácí naději na přivolání matky, zájem ostatních odmítá
- **Fáze odpoutání od matky** – dítě postupně potlačí své city k matce a přijímá jiné dospělé osoby s obdobnou péčí, jaké se mu dostávalo od matky - toto je důležité, jinak se upoutává spíše na věci a ztácí vztah k lidem obecně (Langmajer, Krejčířová, 2006)

Dítě už ví, kde se mohou nacházet lidé či předměty a dokáže je najít, umí i předstírat ochutnávání či očíhávání imaginárních věcí. Vyjádří bolest a sdělí její ohnisko.

Utváření pojmu JÁ

Podle Vágnerové (2012), jeho sebepojetí není zcela koherentní. Batole nedokáže shrnout, čím vším je specifikováno. Sebehodnocení je dichotomické – dítě rozlišuje dobré či špatné. *“Sebepojetí tvoří souhrn konkrétních vlastností a schopností, které jsou zřejmé a pozorovatelné, popřípadě věcí, které jsou v jeho vlastnictví, či lidí, které k němu patří.”* (Vágnerová, 2012, s. 170).

Batolata nejsou dostatečně kritická, neodlišují reálné a ideální já. Na konci druhého roku se začíná specifikovat osobnost – přítomné já. Dítě ho chápe jako

doživotní realitu, protože nemá vytvořené trvalejší a objektivnější sebepojetí. *“Zájmeno “já” lingvisticky prezentuje sebe sama jako subjekt, pohled na sebe sama jako subjekt, pohled na sebe sama jako objekt se projeví užitím vlastního jména, jako kdyby o dítěti mluvil někdo jiný”* (Smiley, Johnson, 2006, s. 171).

Vlastní bytost je reprezentovaná nejprve obrazem, představou, slovním znakem nebo popisem jejích charakteristik. Obraz poznáváme v zrcadle až v 14-15 měsících (Nelson, 2001).

I rozvoj sebepojetí je spojen s vývojem řeči, nejprve se označují vlastním jménem ve třetí osobě, později začínají používat osobní zájmeno já. Vlastní jméno je pro ně neoddělitelnou součástí vlastní osobnosti – proto někdy špatně nesou své jmenovce. Nechápu ještě význam synonym (Vágnerová, 2012).

Dokáže vyjádřit náklonost i nelibost, v tomto období jsou záchvaty vzteku např. z netrpělivosti zcela běžné. Rádo se zapojuje do domácích prací, stará se o své hračky tak, jak to vidí u nás v reálných situacích, diriguje ostatní členy a očekává poslušnost, je majetnické, i když se snaží dělit – těžko se rozhoduje. Vyžaduje řád a jeho nejčastější odpovědí bývá: “Ne!” (Allen, Marotz, 2008).

Kooperativní hru ještě sice nezvládá, ale postupným rozvojem sociálního citění si rádo zvyká na hru v přítomnosti dalších dětí a postupně si vybírá jednoho konkrétního prvního kamaráda. S tímto kamarádem se také postupně učí empatii – pomůže kamarádovi hledat hračku, vyjádří soucit atd. Pořád však zůstává zcela bezbranné a zranitelné. Proto je důležité neupouštět od projevů bezpodmínečné lásky i při jeho proměnlivých náladách (Woolfson, 2004).

„Dítě ve věku mezi 27. a 29. měsícem je především velmi citlivé a milé, mnohem lépe mu rozumíme a snadněji se vychovává, než tomu bylo v uplynulých třech měsících. Velmi rádo s něčím pomáhá, i když ne vždycky úplně šťastně. Vybudovalo si mnoho zvyků a upíná se na drobné rituály, které mu pomáhají rozvíjet sebedůvěru a utvrdit si bezpečnou představu o okolním světě (Bacus, 2003, s. 114).

Mezi 30. a 32. měsícem je dítě už téměř bez plen, jestliže v něčem zaostává, jeho přednosti se mohou objevit v jiné oblasti vývoje. V tomto věku má dítě už jasné povědomí o tom kdo je a nazývá se svým křestním jménem (Bacus, 2003).

„Pro své vztahy s dospělými se dítě naučilo, jak jim udělat radost, jak je naopak

rozzlobí nebo jak přitáhnout jejich pozornost. Umí adekvátně a výstižně vyjádřit své nálady a emoce, přání i nesouhlas. Stále rádo vyhledává společnost dospělých a chce se zapojovat do jejich činností, například pomáhat s domácími pracemi nebo pomáhat tatínkovi něco kutit“ (Bacus, 2003, s. 96).

Podle Vágnerové (2012) se v tomto období utváří genderová identita. Má tyto stádia:

- **Fáze uvědomování rozdílů pohlaví** – typické znaky dovedou rozlišit již kojenci
- **Fáze pochopení vlastního pohlaví** – vědomí existence rozdílných pohlaví s příslušnosti dítěte k jednomu z nich je základem pro rozvoj genderové identity, ta má skupinový charakter. Batolata svou pohlavní příslušnost zdůrazňují – jsou si jí jistá již do 18 měsíců.
- **Fáze přijetí genderové identity** – uvědomuje si své pohlaví a špatně nese chybně zařazení. Jsou pyšné na svou pohlavní příslušnost a snaží se v ní zdokonalovat.

Dětský egocentrismus – pro dospělé chování označované jako sobectví, se u dítěte projevuje nedostatkem pochopení pro zájmy a potřeby jiných. Dítě prostě něco chce a chce to okamžitě bez ohledu na jakékoli okolnosti. Líbí se mu hračka jiného dítěte – vezme si ji. Toto těžce chápatelné období může trvat až do 4 let a pro rodiče je velmi obtížné při vymezování hranic a udávání směru ohledně příkazů a zákazů (Woolfson,2004).

2. Dvouleté dítě

Dočasné odloučení od blízké rodiny může být obtížné. Často ho provází pláč a pevné objetí ve chvíli, kdy si uvědomí, že ho chcete opustit. Důležité je proto dítě na tuto situaci zvykat – po kratších časech se vzdálenějšími členy rodiny až se postupně bude cítit bezpečně i s chůvou či paní na hlídání.

Sebeobsluha se stále zlepšuje a je proto potřeba ji také podporovat při hygieně, převlékání i jídle.

Samostatnost se někdy nevyplácí a to dítě samo zjistí při překonávání různých překážek doma například při vyměšování tak i venku třeba na hřišti (Woolfson, 2004).

„Tento rok je pro dítě i pro ty, kdo se o něj starají, velkou zatěžkávací zkouškou. Tvrdohlavost dvouletých dětí, jejich záchvaty vzteku a neschopnost přijmout jakákoliv omezení však patří k normálnímu vývoji a dítě s tím většinou nic nezmůže. Na dvouleté dítě jsou kladeny nároky, kterým často nedokáže dostát: má si osvojit mnoho nových schopností a dovedností, naučit se patřičně chovat, ve všem se zdokonalovat a vyhovět dospělým, i když leckdy nechápe, co po něm vlastně chtějí. Musí se vyrovnávat s potřebou závislosti a zároveň nezávislosti, které si vzájemně odporují“ (Allen, Marotz, 2008). Tím se dá vysvětlit i časté „ne“ na věci, které dítě vlastně chce.

2.1. Hry a hračky

Hra jako taková je základní činností dětí tohoto věku. U chlapců v tomto věku se rozvíjí opravdová vášeň pro všechno, co jezdí. Z hraček jsou to autíčka, vláčky traktory a pro přesuny nejraději používají tříkolky, odstrkovadla, vozíky, kočárky a trakaře. U holčiček se probouzí touha zalíbit se, být jako maminka, a proto se rády oblékají do pěkných šatů, zkusí si střívice a samozřejmě se chodí ukazovat a vyžadují pochvaly zvláště od mužských členů domácnosti. Obě pohlaví se zpravidla rády převlékají do různých masek. Zkouší si hru na lékaře, pošťáka, průvodčího atd. I přes jeho úžasné pokroky v rozvoji se mu někdy skutečné a smyšlené překrývá, proto je na nás, abychom dokázali pochopit, že dítě nelže, když nám tvrdí nějaké nesmysly.

Dítě pouze říká to, co si přeje nebo představuje, aby se stalo. Pro tuto jeho potřebu je nejlepší vyhradit mu jeho vlastní prostor, kde se může ukrýt a prožívat své smyšlené příběhy.

Děti rády něco rozebírají a znovu skládají, hrají si také rády s různými figurkami a maňásky a vymýšlí si pro hru scénáře z vlastního života.

Další zábavou jsou pro ně tvořivé činnosti jako např. malování, kreslení, modelování, ale i navlékání korálek nebo práce s těstem v kuchyni. Pokud má dítě k dispozici různé materiály - krabice, odstřížky, tabuli s křídami atd., je schopno si vyhrát někdy mnohem lépe, než s hračkami s předem daným návodem k použití.

Je zbytečné nabízet dítěti nevhodné hračky, příliš složité nebo naopak moc jednoduché. Stejně důležité, jako je správný výběr hraček, je jejich střídání. Pokud má dítě kolem sebe velké množství hraček, je pro něj obtížné udržet pozornost a rychle hračku odkládá. Tím, že budeme hračky v jeho dosahu obměňovat, podpoříme vytrvalost a soustředěnost. Jednoduchost některých hraček nabízí také velké množství rozličných způsobů využití a tím podporuje dětskou fantazii.

Moc rády si děti vezmou rodiči možná méně oblíbené hudební nástroje, ty rytmické jsou vhodnější, než zmenšeniny klasických hudebních nástrojů. Také jsou už schopny ovládat magnetofon, v dnešní době spíše mobilní telefon nebo tablet a rychle se na něm naučí pouštět si různé písničky nebo pohádky.

Děti mají rády svou právě získanou samostatnost, proto by měly mít hračky uloženy tak, aby na ně dosáhly a mohly je použít, aniž by musely žádat o pomoc někoho dalšího, i když v tomto věku je pro dítě stále dospělý člověk ten nejlepší společník pro hru. Pro nás může být hra o to zajímavější, že dítě již dokáže dodržet jednoduchá pravidla a můžeme tedy do programu zapojit i jednoduché společenské hry, jako je například obrázkové domino. (Bacus, 2003)

2.2. Pohádky

Velmi důležité jsou pro ně také pohádky a veškerá vyprávění příběhů z každodenního života (Bacus, 2003).

Mnoho lidí se dívá na pohádky pouze jako na určitý druh dětské zábavy a nepřipisuje jim žádnou zvláštní hodnotu. Tito lidé se ovšem mýlí. Pohádky jsou pro nás velmi podstatnou součástí dětství a navíc přispívají zdravému psychickému vývoji.

Při studiu pohádek můžeme vycházet z mnoha nevyřčených faktů, třeba, že v pohádkách najdeme určitou sumu informací, která se uložila v naší mysli a je naší nenahraditelnou součástí od počátku našeho vývoje (Herman, 2008).

Důležité informace o pohádkách

Nejdůležitějším věkem člověka je věk od narození do šesti let kdy se utváří až 85% osobnosti. Klíčové potřeby pro tento věk jsou důvěra, emoce, pocit bezpečí, láska, fantazie, citlivost, učení vzorců a tzv. hladivé rituály, což jsou jakékoli vlídné činnosti, které se pravidelně opakují a mají tak blahodárny vliv na vyživování našich vztahů.

O zdravém vývoji dítěte rozhoduje především pevná a bezpečná vazba mezi mámou a dítětem, která umožňuje dítěti získat pocit bezpečí a důvěry k matce, k sobě samému, k lidem okolo sebe a také k okolnímu světu.

Nejúčinnější formou učení je sociální učení. V praxi to znamená zážitkové učení z reálných situací a reálného života jeden od druhého.

Všechny problémy jsou citovými problémy, protože člověk je především emotivní bytostí, které se pouze občas podaří použít ke zvládnutí emocí rozum.

Příběh je jedna z věcí, která výborně osloví naši pravou hemisféru, ve které sídlí centra vůle, vztahů, přesvědčení, intuice a především pocitů.

Zásadním způsobem nás ovlivňuje dominantní část naší psychiky, kterou je nevědomí.

A symbol, který v každé správné pohádce najdeme, je přirozeným spojníkem mezi naším vědomím a nevědomím (Herman, 2008).

Proč jsou pohádky tak důležité

a) Skryté návody starých generací

Pohádky jsou plné skrytých symbolů, které však malé dítě dokáže dešifrovat během prvních pár vět. Prostřednictvím příběhů dítě přijímá zkušenosti hrdinů a tím se učí překonávat strachy, úzkosti a problémy, se kterými se v životě setkává. Zjišťuje, že to, čím se trápí, je ve skutečnosti normální a že podobné problémy zažívá každý z nás. Pohádka mu ale říká, ať se drží, nemá strach, a že to zvládne.

Jaké problémy může dítě prožívat:

- strach z hladu nebo z toho, že nebude mít nikdy dost - tzv. orální nenasytnost
- strach z dospívání
- smutek ze ztráty těsného a intimního vztahu s mámou
- obavy, že si nezaslouží lásku rodičů
- překonání narcistických zklamání
- sourozenecká rivalita a žárlivost
- obavy ze sexuality
- oidipovské komplexy a dilemata

Pohádky mu pomáhají otevřít pomyslné dveře mezi jeho nevědomím a vědomím, aby se mohlo cítit dobře. Také dítěti pomohou nalézt smysl života tím, že mají za vzor hlavní hrdiny, kteří konají dobro a trestají zlo a to je důvod druhý (Herman, 2008).

Příčinou mnoha problémů v životě je naše přirozenost, vlastnosti, které má každý z nás, a které nepatří k těm pozitivním. Jsou jimi agrese, zloba, závist, sobectví atd. Rodiče se snaží tento fakt před dětmi utajit, chovají se, jakoby neexistoval, ovšem malé dítě ví, že i ono samo je někdy špatné, že své chování někdy nezvládne, že někdy hodí hračkou, zakřičí na mladšího sourozence a tím, že se rodiče rozhodli nepřipouštět dětem tyto vlastnosti, může dítě samo sebe vidět jako netvora, který si nezaslouží lásku, objetí, novou hračku atd. Je velkou chybou nenaučit dítě tyto pocity přijmout za své a vyrovnat se s nimi, protože potom je dítě

často vystaveno mnohem horším pocitům, jako je úzkost, osamělost opuštění, cítí zlost, závidí, ale dospělí to popírají – nic takového podle nich není a tak tyto pocity podceňují nebo přehlížejí (Herman, 2008).

„Pohádka naproti tomu bere všechny tyto úzkosti a strachy opravdově a vážně – dokonce je přímo oslovuje a počítá s tím, že se dítě bojí, že ho nikdo nebude mít rád, že zůstane opuštěné, chudé, v nesnázích“ (Herman, 2008, s. 132).

Tím se dostáváme ke třem pomocným cestám, které pohádka přináší.

První úžasná věc je ta, že si dítě může bezpečně prožít strach, nenávisť, zlost, smutek i sadismus, bez pocitu viny může nenávidět a přát si pro loupežníky kruté tresty. Druhá cesta dokazuje, že problémy a překážky v životě jsou nevyhnutelné, ale dají se zvládnout a ta třetí dává dítěti jasně najevo, kdo je dobrý a kdo zlý. Dítě si přirozeně vybírá kladnou postavu, která koná dobro a tím se mu stává vzorem.

b) Sycení a blízkost

Člověk je tvor společenský a ve společnosti se baví vyprávěním příběhů už tisíce let. „Archetypální hlad po příběhu v prvních letech našeho života spolehlivě sytí právě pohádky.“ Pravidelné čtení pohádek se také může stát tak důležitým hladivým rituálem a pro dítě tak znamenat pocit bezpečí a lásky (Herman, 2008).

Možnost jak nahlédnout do dětského světa je také skrze dětské výtvary, jako malby, kresby, koláže či modeláže. V předškolním věku jsou děti na takovém stupni vývoje, že dokáží používat nástroje, jako každý správný kulturní a civilizovaný tvor. Už umí stříhat, krájet i řezat, kreslit tužkou, malovat štětcem, najíst se i vyčistit si zuby. Současně s motorickým vývojem se rozvinulo také vnímání, což u některých dětí může znamenat schopnost vyjmenovat všechny značky vozidel nebo zapamatovat si odjezdy autobusů linky 5. Kresba postavy od dětí okolo 6. roku podle Matějčka (1986) vypadá už téměř dokonale.

„Do šesti let je tu však už takřka dokonalý člověk, s prsty na nohou a s celým oblečením. Holčičky navíc ve svých výtvorech zdůrazňují oči, vlasy a módní doplňky – a na dokonalé vybarvení „princezen“ se spotřebuje snad nejvíce pastelky. Domy jsou zprvu průhledné, aby bylo vidět, jak doma „všichni obědváme“, stromy mají mohutné kořeny viditelné pod zemí, a koťátko, které přišlo nedávno do rodiny a je

tady novým objevem, zabírá větší plochu papíru než dům a zahrada dohromady. Ale postupně průhlednosti ubývá, poměry věcí se přibližují skutečnosti a do popředí vystupuje citová závažnost zobrazených předmětů a lidí. Kresby dětí se dají někdy číst jako dopis, v němž nám dítě říká o sobě, svých lidech a svém domově to, co by slovy ještě dávno neumělo“ (Matějček, 1986, s. 78).

3. Výtvarná výchova

Výtvarná výchova hraje při vzdělávání dětí v mateřské škole nezastupitelnou roli. Veškerý postup při tvorbě nějakého výtvarného projektu je pro dítě zajímavý a rozvíjí ho. Zájem o výtvarné potřeby a další okolnosti práce jsou pro děti výchovné a zároveň vzdělávací činnosti. Zjišťování možnosti použití obyčejných věcí pro tvořivou činnost je velmi motivující samo o sobě. Výtvarná výchova je důležitým výchovným prvkem.

Vývoj výtvarné výchovy odpovídá proměnám společnosti, lidského myšlení a výtvarného myšlení. Na jeho dynamickém zrychlení, s kterým se setkáváme v posledních patnácti letech, se podílejí desítky učitelů a teoretiků. Roste škála výtvarně výchovných prostředků, které vyzdvihují problémové a projektové vyučování.

Celkový pojem výtvarné výchovy a vývoj dětského výtvarného projevu spolu s jeho věkově podmíněnými změnami úzce souvisí (Roeselová, 1997).

Vývoj dětského projevu je rozdělen do třech období:

- Spontánní výtvarné projevy
- Krize výtvarného projevu
- Čas dospívání

3.1. Sociální pole výtvarné výchovy

Týká se umění, předmětů, estetických hledisek, které dotvářejí naše okolí. Také správného fungování věcí a jejich použitelnosti s ohledem na materiál a další. Pokud se dítě správně výtvarně vychovává, dochází mu časem různé vztahy v jeho okolí. Už ví, že je před domem zahrada, že na zahradě jsou rostliny, že podél cesty bývají stromy atd. Tohle všechno se samozřejmě dá výtvarně ztvárnit.

„Jednou získaná citlivost pro tvar, barvu, vzájemné proporční a barevné vztahy, a pro hmotné vlastnosti věcí je dobrým průvodcem v našem každodenním životě, neopouští nás ani v okamžicích, kdy jsme nuceni volit své životní prostředí nebo rozhodovat o něm i za jiné“ (Uždil, Šašinková, 1980, s. 11).

„Součástí psychického vývoje dítěte je mravnost. „Mravní aspekty výtvarné

výchovy začínají u zdravého sebevědomí, které každý kreslíř musí mít, aby svou práci vůbec začal. Stupňují se v pocitu odpovědnosti, ve snaze dokončit, dovést k dobrému konci, co už bylo jednou začato. Hodnocení své vlastní práce i práce druhých dětí zvyšuje pocit sounáležitosti s kolektivem, vede k poznání vlastních schopností i nedostatků “ (Uždil, Šašinková, 1980, s. 13).

3.2. Význam a místo výtvarných činností v mateřské škole

Má schopnost tmelit a konkretizovat poznatky a představy získané v různých oblastech předškolní výchovy. Celá se zaměřuje na osobnost dítěte a její rozvoj a výchovu. Výtvarné činnosti jsou od počátku spojeny s hrou, kvalita se však mění s přibývajícím věkem dítěte, kdy dítě více nad prací a jejím výsledkem přemýšlí. S rostoucím věkem je nutné měnit nabídku výtvarných činností a přizpůsobovat je danému věku dítěte a stavu – role dítěte. Jinak si doma maluje s maminkou, a jinak se přizpůsobí práci v kolektivu v mateřské škole. V rozličných prostředích si pomalu začíná uvědomovat svou roli, svá přání a také zodpovědnost. Zde se opět dostáváme k faktu, který poukazuje na možnost diagnostiky dítěte z jeho výtvarného projevu (Uždil, Šašinková, 1980).

Výtvarnou činností se dítě realizuje po fyzické i psychické stránce. Dokáže vyjádřit svůj vztah k lidem i věcem nebo vztah jiných lidí k věcem či druhým lidem. Dítě si prostřednictvím výtvarného projevu uvědomuje okolní svět a svou roli v něm.

Výtvarné vyjadřování je naprosto přirozenou součástí lidského vývoje podobně jako mluva či hudební pokusy. Působí kladně na prožitkovou sféru dětské psychiky, v paměti se uchovávají barvy a tvary – celkově rozvíjí dětskou fantazii a představivost (Uždil, Šašinková, 1980).

Role výtvarné výchovy je nezastupitelná právě kvůli rozvíjení fantazie. Jde o to, aby dítě dokázalo procítit ztvárněné a ztvárnit zažité. Nejde jen o to zaznamenat danou věc, jde o to oživit vzpomínku při práci na daném projektu.

3.3. Výtvarné techniky

Výtvarné techniky a jejich definice vyzkoušené při praktické části práce.

- Malba

Je technika nanášení barev v souvislé vrstvě na podklad, zpravidla pomocí štětce. V přeneseném slova smyslu znamená také produkt této činnosti. Od kresby se liší použitým nástrojem (štětec) a plošností, kterou je barva nanášena. Používá se ve výtvarném umění. V neuměleckém smyslu je malba synonymem pro nátěr nebo natírání.

- Kresba

Je výtvarné umění, které je vytvářeno množstvím kresebných pomůcek na dvourozměrné médium. Kresba používá jako výrazový prostředek lineární stopu.

Běžně se používají tužky, pastelky, voskové tužky, pastely, voskové pastely, křídly, rudky, uhly, olůvka, pera a tuš. Umělec, který kreslí, může být označen jako kreslíř nebo kreslič (návrhář).

Kresba je nejběžnější a nejpřirozenější projev dítěte, proto se jí budu věnovat níže.

- Koláž

Odvozuje svůj původ z francouzského „collage“ znamenající lepení. Zahrnuje celou řadu výtvarných technik ve dvou- i třírozměrném prostoru. Jako materiál nejčastěji slouží tisky, reprodukce, fotografie, textil nebo nalezené předměty (Objet Trouvé). Pojem „koláž“ se přenesl do dalších oborů, v nichž se užívá sestřihu a spojení různých částí do nového celku, mluví se o koláži v hudbě, literatuře, fotografii (fotomontáž), filmu, ve videoartu, reklamě, knižní grafice a dalších formách užité tvorby.

- Otisk

Kopie – metoda přenosu vzoru na jiný povrch. Otisknout si dítě může ruku nebo nohu, avšak děti ze skupin, ve kterých jsem pracovala, se nechtěly umazat. Je důležité vždy dát dětem na výběr – mít v záloze jinou variantu postupu práce). Další možnou a velmi častou variantou je otiskování listů či jablek.

- Origami

Je japonské umění skládání rozličných motivů z papíru. Skládání z papíru má mnoho stupňů obtížnosti. Pro děti volíme jednoduché motivy.

- Modelování

Lidská činnost spojená s vytvářením uměleckých děl.

Pro děti modelování z plastelíny nebo tvrdnoucí hmoty. Je velmi oblíbené a jednoduché. Se zadáním i bez něj se děti s modelínou vždy velmi zabaví.

- Prstová malba

Je obyčejná malba, jen místo štětce děti používají vlastní prsty. Opět je to individuální – některé děti se nechtějí ušpinit. Použít se mohou speciální prstové barvy, ale naprosto stejně dobře poslouží i obyčejné tempery či v nejhorším případě vodovky (Křížová, 2018).

4. Vývoj dětské kresby

Rozvoj kresby u dítěte můžeme začít pozorovat přibližně kolem druhého roku věku, kdy dítě bere do ruky kreslicí náčiní a raduje se z jakéhokoli vytvořeného díla. Postupný rozvoj kresby odráží i psychický stav a rozumové chápání světa daného dítěte (Zelinková, 2007).

„Senzomotorika označuje spojení mezi motorikou a smyslovým vnímáním různé kvality“ (Zelinková, 2007, s. 57.) Cvičením pro rozvoj audiomotoriky a vizuomotoriky může být chůze v rytmu se změnami směru, nebo pohyb podle obrázků, přeprava předmětu pomocí nohou, překážkový běh, přeskoky, vystřihování, vybarvování nebo spojování prvků (Zelinková, 2007).

Počátky dětské kresby se podobají řeči mluvené, tj. dětské kresby - **čmáranice** - můžeme porovnat s nesrozumitelným žvatláním. V počátku pro nás nejsou nijak zvlášť důležité, dítě sice jezdí tužkou, v lepším případě po papíře, ale sleduje něco úplně jiného. Postupem času si ale můžeme všimnout, že se dítě soustředí na stopu, kterou zanechává jeho zamazaná ruka na bílé zdi, nebo prst na zamlžené okenní tabulce. Tuto schopnost mají pro zajímavost i gorily a šimpanzi. Dítě ani opice se netěší na výsledek, ale je zaujato procesem, kterým se dílo tvoří – pohybovým činitelem, který i v umění mnohdy bývá důležitější než samotný výsledný efekt daného díla.

Tento první grafický pohyb vychází z ramenního kloubu, čemuž napovídá i obloukovitý tvar čar. Po čase se začíná uplatňovat kromě kloubu ramenního i kloub zápěstní, čímž zase vznikají tak zvaná „**klubíčka**“. Postupně se učí i rovnoměrně využít kreslicí plochu.

Krouživým pohybem, klubíčky, vzniká také ovál – první grafická figura, později se přidává „kříž“, který značí, že dítě už dokáže vědomě ovládat a měnit směr čar a brzy na to bude umět nakreslit strom nebo dům, pro který je důležitý pravý úhel.

Čáranice mohou mít mnoho podob, můžeme v nich vyzorovat krátké údery – klikatky, body, klubíčka a spirály oválné i hranaté. Tohle všechno je základ pro opravdovou kresbu.

S postupem času se mění i způsob dětského myšlení. Prostředky k rozvíjení dětské racionality jsou různé. Dítě vychovává kromě rodiny také samozřejmě škola, kde je dítě seznamováno s bohatou naučnou literaturou, přírodními snímky, vydávají se dětské odborné časopisy, dětské noviny, v televizi mohou děti vidět různé dětské zprávičky jak z místa bydliště, tak z celého světa i sportu. Děti jsou v dnešní době možná až přehlceny lecjakými informacemi, které dřívější generace vůbec neznaly nebo jim alespoň nepřikládaly takový význam. Je proto důležité vědět, jak tento vývoj zabezpečit tak, aby se vyvážil. Je nutné zaměřit se na správnou motivaci dětí všeho věku a prostřednictvím výtvarné výchovy obohatit jejich duchovní život (Roeselová, 1997).

„Raný dětský projev využívá ikonografická schémata“ (Roeselová, 1997, s. 11).

„Ikonografie (z řečtiny ikon – obraz, grafein – psát, doslovně obrazopis) je jedno z odvětví dějin umění, které se zabývá popisem, klasifikací a interpretací různých zobrazení. Důležitá je mimo jiné při interpretaci různých mytologických výjevů, kdy může objasnit skutečnosti, které se nezachovaly prostřednictvím textových památek. Často interpretované výjevy jsou z oblasti náboženství – může se jednat např. o křesťanskou či buddhistickou ikonografii. Jde o umělecko-historickou srovnávací metodu zabývající se popisem a klasifikací námětů výtvarného umění – rozebírá jejich typologii, atributy aj. Tato metoda také napomáhá při datování, určování původu a ověřování pravosti uměleckých děl.

„Ikonografie a ikonologie jako disciplína spadá do oblasti teorie umění. Snaží se zachytit různé aspekty díla, ať už se jedná o aluze na jiná výtvarná díla, nebo o zachycení různých společenských, kulturních, náboženských faktů či v kombinaci obojího. Samotný pojem ikonografie je odvozen ze dvou řeckých slov, a to eikon a graphen, v doslovném překladu tedy znamená popis obrazu, což je nejuvýstižnější pro samotnou definici této disciplíny“ (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Ikonografie>).

Dětské ikonografické znaky vznikají z jejich čmáranic. Dítě objeví podobnost nějakého předmětu ve své čmáranici, vybaví si asociaci a dokáže ji zaznamenat. Postupně se vytvářejí rozpoznatelné a opakující se symboly. Těchto symbolů je jen několik a jsou to: člověk, strom, květina, slunce, mrak, pták, zvíře, dům a auto. Dítě tyto symboly používá jako hračky a umísťuje je na papír nejprve samostatně, později

v souvislostech. Časem se snaží vyjádřit i čas a prostor pomocí dalších znaků (Roeselová, 1997).

Nebezpečím dnešního světa jsou v tomto ohledu opět média. Děti jsou ovlivňovány televizí, časopisy a všeobecně reklamou někdy mnohem více než dospělí. Pracovníci reklamních agentur dokáží dítě ovládnout pomocí svých výtvarných kousků, které dítě mnohdy přebírá místo klasických ikonografických symbolů za své, i když k nim ještě nikterak nedospělo. Myslí se tím především kreslené postavičky různých pohádek, např. kreslení výhradně postaviček z animovaných pohádek o želvách Nindža. Toto vyjadřování není pro dítě dobré. Ochromuje jeho fantazii a tvořivost. Dítě se nerozvíjí, je pohodlné. Často se brání ostatní tvorbě. Dokáže pouze opakovat. Autenticky se neprojevuje (Roeselová, 1997).

V období spontánního projevu se dítě seznamuje se základními výtvarnými dovednostmi, ze kterých vychází dvě koncepce výtvarné výchovy.

První z nich jsou vrozené dispozice – mohli bychom tomu říkat geny. Jak se dítě dívá na svět, jakým způsobem uvažuje a především jakým způsobem je těmito věcmi zaujato a případně potřebu tyto jeho nové poznatky zaznamenat a sdílet.

Druhý pohled je spíše o šikovnosti žáků. Dítě by mělo bez problému zvládat základy kresby, malby, modelování a grafiky. Postupem času by se mělo dítě naučit ovládat i další varianty těchto technik. Správné zvládnutí těchto činností u méně zručných dětí vyžaduje velkou snahu a mnoho času. Při frontální výuce se proto používají právě ikonografická schémata, která v dětech vyvolávají zájem a touhu práci dovést do zdárného konce. Čím však je námět známější a jednodušší, tím méně se děti snaží jej oživit. Tato stagnace grafického projevu se ale objevuje až mezi osmým a devátým rokem (Roeselová, 1997).

4.1. Proč dítě kreslí a jeho první obrazy světa

Pro dítě je kreslení hrou, která má ovšem trvalý produkt, který může být pro dítě pokusem o uplatnění svých schopností. Děti kresbou vyjadřují mnohdy „neřečené“ a proto se dětská kresba také stává často diagnostickou metodou pro zjištění aktuálního psychického stavu dítěte.

Odborníci tvrdí, že podobnost bezobsažné čáranice k lidské postavě je čistě náhodná, často ji dítě za postavu označí až pod nátlakem okolí otázkami typu „cos to nakreslil?“. I když dítě předem ví, co bude kreslit, může se jeho záměr ještě nedokonalým ovládním ruky i několikrát změnit, dítě si totiž ještě neumí představit co je možné a co je vůbec schopné graficky znázornit. Hraje si s čarou i s obsahem smyslové zkušenosti a proto když se mu papír zpola zaplní modrou barvou, označí tu část výtvaru jako vodu, ovál s rovnými čarami může být slunce, brouk či dokonce člověk. Všechno závisí na jeho fantazii.

Jak už bylo řečeno, dítě kreslí to, co vidí, to co zná a především to, co pro něj má nějaký význam. Typické je zobrazování izolovaných představ, jako je dům, člověk, pes, kolo atd. Velký duševní výkon je vidět v kresbě, kde předměty spolu nějak souvisí např. květina a hmyz. Nejčastějším motivem dětských kreseb ale zůstává tzv. panák. I když je bez šatů, prstů v počátcích i bez trupu, je pro dítě důležité ho zaznamenat a to nejlépe i v nějakém tom jeho prostředí, což může být škola, park, postel, tím se dostáváme k detailům, jako jsou zvířata, oblíbené hračky nebo dopravní prostředky. Slunce je samozřejmostí, protože se prostě dítěti dobře kreslí, ale má i velký význam jako určení času, v části kresby kde je slunce se nachází mnohdy i mrak takže značí oblohu a udává obrazu ucelenost a samozřejmě nutnou dávku života a radosti – dítě podvědomě ví, že bez slunce by to prostě nešlo.

Během poslední doby se ukazuje, že dětská kresba je jedním z nejvhodnějších přístupů k poznání osobnosti dítěte. Kresba není pouhou hrou nebo sněním, zahrnuje v sobě jak hru a snění, tak realitu, takže ji nelze opomíjet. Dítě je při kreslení motivováno tím, co ho zajímá nebo trápí a tím můžeme z kresby vypožorovat i vývoj jeho myšlení a vnímání a schopnost plánování a organizace v obecných dovednostech.

“Dítě se sice často umělecky projevuje, ale umělcem není, protože je v moci svého talentu, ale samo svůj talent v moci nemá” (Malraux in Davido, R., 2008, s. 18).

A je to tak. Začne hodina výtvarné výchovy a talent, tvořivost a fantazie dětí jdou stranou. Dnes se bude malovat vánoční stromeček nebo v našem případě oblíbené či neoblíbené zvíře a jedinou možností dětí jak se projevit, je v počtu 28 dětí na třídu použití duhových barev na divoké prase či želví krunýř a to ještě pouze v případě, kdy je učitelka nestihne včas zastavit. Pokud to stihne, může za to ještě dítě na základní škole být potrestáno sníženou známkou, protože želva přece nemá modrou nebo fialovou barvu.

Než ovšem začneme kresbu jakkoli hodnotit, musíme se ujistit, že je dítě zdravé, že dobře vidí a slyší. A co nám právě barvy prozradí? „Dítě však nejen kreslí, ale také maluje a zachází při tom s barvou neméně suverénně než s tužkou“ (Uždil, 1984). Říká se: „vidět věci růžově,“ „vidět rudě,“ „zelenat se závistí,“ ale jak se výběr barev promítá do všedního života? Známa jsou fakta jako např., že modrá barva na talíři v nás vyvolává pocit plnosti i z menší porce jídla, stěny v nemocnicích jsou natřeny světlými pastelovými barvami kvůli uklidnění a odpočinku, dokonce jeden průzkum prokázal vliv barvy telefonní budky na délku hovoru. Z červené na modrou se délka hovoru prodloužila, a barvu mostu při změně z černé na zelenou na počet sebevražd, který se snížil o třetinu.

Výběru a použití barvy nelze upřít psychologickou hodnotu, ale při psychologické interpretaci výsledků je nutné přihlížet k věku subjektu (Davido, 2008).

My lidé máme štěstí, vidíme svět barevný. Troufám si říct, že bez barev by byl náš život o mnoho ochuzen. Každá barva má svůj význam a je vědecky dokázáno, že působí na naši psychiku, emoce i fyzické zdraví. Na svatbu bílá, na pohřeb černá. Pro holčičky růžová, pro chlapečky modrá. Tak tomu je a většina z nás ani nepřemýšlí proč.

Bylo by zajímavé vědět, na kolik si uvědomujeme barvy, které nás obklopují. V jaké míře vnímáme jejich intenzitu a kontrasty, nejspíše si barev všimáme podobně jako tvaru písmen při četbě jakéhokoli textu. Barevné vidění je velice individuální stejně jako záliba v určitých barvách. Zajímavostí je tzv. “barevné slyšení.” Uždil (1984) píše, že při vyslovení určitých hlásek u jedné osoby se vždy vynořuje jedna a táž barva, stejně jako křestní jména, dny v týdnu vyvolávají vždy stejné barevné představy.

„Barevné slyšení určitých jmen a zvuků se po dlouhá léta nevyvíjí, zůstává nezměněno, nanejvýš časem vyhasíná“ (Uždil, 1984).

Barevná řeč dítěte, tedy to, jaké barvy dítě upřednostňuje, jakým se vyhýbá atd., nám dává obraz jeho individuální psychiky.

Existuje určitá stabilita vztahů mezi barvou, tvarem a obsahem našich představ

Tvořivost

Charakterizuje se jako soustředění na daný výkon. Toto soustředění zahrnuje všechny složky osobnosti i duševní funkce dítěte, jako jsou představivost, myšlení, citění atd. Neznamená tedy pouze vytrvalost a důsledné dokončení práce v daný čas. Při tvořivé práci se může projevit neklid, nespokojenost, nesoustředěnost. Součástí uměleckého vyjadřování je i nezdar, se kterým se dítě musí naučit vyrovnat. Kritikou vlastní práce se dítě rozvíjí.

Při dětské tvorbě můžeme pozorovat psychickou pohyblivost, schopnost přizpůsobit se novým situacím, náhodě, nehodě, vymyšlení nových technik. Tím se pod daný výtvar díte podepisuje – vzniká originál (Uždil, Šašinková, 1980).

„Je třeba dodat, že ani tvořivost není schopna se rozvíjet bez přiměřených podnětů, znalostí, konkrétních představ a dovedností. Předpokladem tvořivosti je široká základna zájmů a živých představ. Jen úkol, který opravdu zajímá, může být zvládnut tvořivě“ (Uždil, Šašinková, 1980, s. 12).

Opět se zde ale setkáváme s nebezpečím přetěžování a přepínání. Je důležité volit úkoly ve správné obtížnosti k danému věkovému období dítěte.

Volba úkolu je také závislá na učitelově schopnosti ocenit individuální způsob dětí ho zpracovat. Stejný výsledek od celého kolektivu se ani nedá očekávat. Výtvarné činnosti mají volný způsob jejich použití, proto je každé dílo originálem (Uždil, Šašinková, 1980).

4.2. Význam výtvarného projevu

Právě kresbou dítě může svému okolí sdělit, jak se cítí, jak samo sebe prožívá a jak vidí své okolí. Ať už se to týká životního prostředí, vztahů v rodině, kolektivu ve škole či pouhých snů a přání je kresba skvělým prostředkem jak tyto emoce vyjádřit.

Typickým znakem kresby dětí až do 9 let věku je transparentnost. Ta spočívá v průhlednosti stěn domů, šatů nebo i lidského těla atd. Podle zkušeností se tento jev v normálních případech vytrácí s nástupem do školy. Kresby dětí od 5 do 7 let se zase vyznačují chybějící perspektivou, roviny neodpovídají skutečnosti a zobrazené předměty jsou disproporční. Dítě ještě přesně nerozezná co je vertikální a co horizontální. Ve věku „sklápění“ a „transparentnosti“ dítě kreslí, „to co ví a zná“, říká Malrieu; kresba nepředstavuje model, který má dítě před očima, ale to, co z něho zná. Často se setkáváme s hlavou nakreslenou z profilu, ale jsou na ní obě oči. Toto období, kdy dítě kreslí „všechno, o čem ví“, nazval G. H. Luquet stádiem „intelektuálního realismu“ (Davidov, 2008). Je důležitým mezistupněm vývoje dítěte a trvá přibližně do 12 let.

„Mateřská škola vytváří první začátky vědomého, emocionálně podloženého vztahu k umění“ (Uždil, Šašinková, 1980, s. 11). Umělecké vyjadřování působí na děti už od počátku jejich vývoje. První umělecká díla jako obrázky v knihách dítě ovlivňují ve všech směrech. Důležitost projevenou jejich zaznamenáním v podobě zobrazení jedinečné lidské práce a uměleckých procesů. Záleží na učiteli, jak tyto obrazy světa dokáže dítěti interpretovat. Při kvalitní práci působí umění na dítě kladně v jeho mravní sféře. Naše doba si žádá správný model dobré lidské práce, který dítěti touto cestou můžeme ukázat. Koncentrace celé osobnosti dítěte propojením činnosti smyslů, rozumových úvah, práce ruky i kolektivní spolupráce. Požadavek tvořivosti je v tomto ohledu nezbytně nutný (Uždil, Šašinková, 1980).

4.2..1. Význam barev

Barvy nás obklopují a jsou všude kolem nás, proto v dětském výtvarném projevu hrají nezastupitelnou roli.

Významem barev v dětské kresbě se zabývá **arteterapie**. Česká arteterapeutická asociace definuje arteterapii jako: „*léčebný postup, který využívá výtvarného projevu jako hlavního prostředku poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů. Někdy bývá přiřazována k psychoterapii a jejím jednotlivým směrům, jindy je pojímána jako svébytný obor. Obvykle se rozlišují dva základní proudy, a to terapie uměním, v níž se klade důraz na léčebný potenciál tvůrčí činnosti samotné a artpsychoterapie, kde výtvary a prožitky z procesu tvorby jsou dále psychoterapeuticky zpracovávány.*“

V dětské kresbě se často barva objevuje jako zástupný znak nějakého problému či pohnutky, proto zde uvádím základní vlastnosti barev.

- **Bílá**

Obecně je bílá barva symbolem čistoty a nevinnosti. Může ale také vyjadřovat touhu po dokonalosti, neschopnost kompromisů a perfekcionismus.

Bílou barvu děti moc nepoužívají, jelikož papír, na který kreslí je většinou bílý. Bílá je nezajímavá, protože na papíře není vidět. Užití bílé na bílou můžeme interpretovat jako potlačování či skrývání toho, co je uvnitř, nebo nechuť přijímat pocity vlastního těla.

- **Černá**

Vyskytuje se v jakémkoli věku a prozrazuje určitou míru úzkosti. Je popisována jako barva smutku, úzkosti, strachu. Někdy svědčí o bohatém vnitřním životě. Symbolika černé je však zvláštní v období puberty, kdy vyjadřuje vzdor, protest, nepřístupnost a ostych ve vyjadřování citů.

Výhradní užívání černé barvy může poukazovat na nějaký vnitřní konflikt, prožité trauma či deprese.

- Červená

Podle doktora A. Bouveta je zcela normální, když dítě před šestým rokem používá výhradně červenou. U nemocných dětí nemá červená tak sytý odstín. Po šestém roce ukazuje na tendenci k agresivitě a nedostatečnou kontrolu emocí. (Davido, 2001)

Lidé, kteří mají rádi červenou barvu, bývají většinou optimisté a extroverti. Červená je barva života, vitality, síly, aktivity. U dětí je červená velmi oblíbená.

- Modrá

Používají ji i děti mladší pět let. Tyto děti se vyznačují tím, že své chování více kontrolují než děti používající červenou barvu. Používání modré v šesti letech znamená, že dítě je dobře adaptované. Modrá nahrazuje hnědou, když dítě už opravdu nechce zůstat „miminkem“. Pokud používá výhradně modrou, ukazuje to na přílišnou sebekontrolu. (Davido, 2008)

Pokud je modrá užitá v neobvyklých případech (např. Modrá tráva, strom...), může vyjadřovat prožité trauma.

- Zelená

Použití je srovnatelné s modrou a odráží spíš sociální vztahy. (Davido, 2008) Symbol znovuzrození, mládí, svěžesti, klidu a naděje. Barva přírody a rovnováhy. Pohled na ni člověka uklidňuje a napomáhá regeneraci sil. Její používání u dětí nabývá na významu obzvláště v případech, kdy je opakovaně používána dohromady s červenou v neobvyklém významu (např. Červenozelený déšť...). Signalizuje podezření na týrání a sexuální zneužívání dítěte.

- Žlutá

Je velmi často spojována s červenou nebo používána samostatně. Někdy ukazuje na velkou závislost dítěte na dospělém (Davido, 2008).

Základní teplá barva. Žluté je slunce, proto žlutá nabírá stejné významy. Značí život, světlo, teplo, božskou moudrost, inteligenci. Stimuluje duševní kapacitu člověka, proto je vhodná zejména pro děti s mentálním postižením.

- Hnědá

Stejně jako tmavé nevýrazné barvy (považované psychoanalyticky za regresivní), a někdy i žlutá, odráží hnědá barva špatnou rodinnou i sociální adaptivnost dítěte a jeho různé konflikty. Tyto regresivní barvy volí umíněné děti. (Davido, 2008)

Barva spolehlivých lidí, kteří stojí pevně na zemi a nebojí se přijmout odpovědnost. Symbolizuje zemi, pokoru, askezi.

- Fialová

Malé děti ji užívají jen zřídka, je příznakem neklidu. Často se vyskytuje ve spojení s modrou a prozrazuje úzkost. Je používána hlavně v obdobích obtížné adaptace a někdy se vedle ní objevuje zelená. (Davido, 2008)

Barva duchovní, spirituální. Vzniká spojením „modrého klidu“ a „červené energie“, které se vzájemně vyrovnávají.

- Růžová

Symbolizuje něhu, romantiku, lásku, jemnost. Vidíme-li někoho přes růžové brýle, zdá se nám být lepší, než ve skutečnosti je. Růžová je tedy i určitým symbolem naivity, nezralosti.

- Oranžová

Tuto barvu mají rádi společenší lidé, označuje se též za „sociální“ barvu. Vzniká spojením „červené energie“ a „žlutého intelektu“, pomáhá lidem pesimistickým a depresivním. V člověku vzbuzuje nebojácnost, touhu po dobrodružství.

- Šedá

Značí kompromis mezi černou a bílou. Tuto barvu, společně s hnědou a černou, často používají traumatizované děti v dětských domovech a depresivní lidé.

Davido (2008) uvádí, že červenou, žlutou, oranžovou a bílou zpravidla užívají děti extrovertní, činorodé, afektivní a s touhou po kontaktu, zároveň však nestabilní a zranitelné. Naopak děti introvertní, uzavřené, s nimiž se obtížně navazuje kontakt, užívají většinou jednu až dvě barvy, a to často kombinace modré a zelené, fialové,

černé nebo šedé. Stabilní a dobře sociálně adaptované dítě užívá čtyři až šest barev.

Obecně také můžeme říci, že teplé, jasné barvy značí vyrovnanost, tmavé a studené smutek, depresi, úzkost nebo odpor k něčemu. Bledé odstíny barev mohou vyjadřovat citovou nevyrovnanost nebo špatný zdravotní stav.

Když se ovšem pokoušíme interpretovat dětskou kresbu a její symboliku výhradně podle barev, musíme přihlížet i k dalším kritériím jako už jsme si říkali zdravotní stav dítěte, kulturní vlivy, módní vlivy ale i oblíbené barvy rodičů, sourozenců, nejlepších kamarádů atd.

Praktická část

5. Cíl práce

Cílem praktické části bude zmapování jednoduchých výtvarných činností pro děti ve věku od dvou do tří let. S přihlédnutím na jejich výtvarné schopnosti a individuální zvláštnosti budou navrženy způsoby, jak s dětmi pracovat i při výtvarných činnostech, které nejsou primárně určeny pro jejich věkovou kategorii.

Vyzkoušeny budou základní techniky, podle kterých bude zjištěno, které jsou vhodné a které je třeba upravit a zjednodušit. Bude vytvořen seznam výtvarných činností.

Dále bude proveden pokus o to, aby učitelky zohlednily psychiku dítěte v jejich výtvarném projevu, aby zadávaly činnosti adekvátně věku

Není důležité, co se s dětmi podaří vytvořit, ale samotný proces tvorby je tou věcí, co by nás mělo inspirovat.

Při samotné realizaci bude zjištěno, jaké problémy práce s batolaty obnáší a jak ji můžeme zjednodušit.

Výzkumné otázky

- Jaké problémy práce s batolaty přináší?
- Jak děti rozumí pokynům?
- Jak jsou děti závislé na naší pomoci?
- Jak používaly děti barvy?
- Které výtvarné techniky jsou vhodné pro batolata, a které naopak ne?

6. Metody výzkumu

Pro svůj kvalitativní výzkum jsem použila metodu realizace, pozorování, analýzy a záznamu reflexe.

„Pozorování znamená sledování činnosti lidí, záznam (registrace nebo popis) této činnosti, jejich analýzu a vyhodnocení“ (Gavora, 2010, s. 93)

Pro výzkum byla použita metoda přímého pozorování, kdy byla činnost dětí pozorována osobně. Vyhodnocování bylo zaznamenáno nepřímým pozorováním ze vzniklých prací. Zaznamenávání pozorování bylo klasické, tzn. na papír.

Kvalitativní výzkum se zaměřuje na pohled respondenta či respondentů dané skupiny. Při tomto způsobu se nepřihlíží k množství dat, nýbrž na chápání a interpretování světa dotazovaného. Podle jiných kritérií může být jako kvalitativní výzkum označován takový výzkum, který neužívá statistických metod a technik. Chápeme ho tedy jako protiklad kvantitativního výzkumu, často se však doplňují. Při kvalitativním výzkumu jsou upřednostňovány otevřené výzkumné plány, analýza vychází z informací o malém počtu jedinců. Převažuje zájem o individuální osudy. Úkolem kvalitativního výzkumu je vytvoření celkového obrazu zkoumaného předmětu, pozorování a zachycení toho, jak účastníci procesů situace interpretují a zachycení interpretací těchto interpretací (wikipedia.cz).

Výhodou **analýzy** je rozmanitost dokumentů, ale zároveň získaná data mohou být zavádějící pro subjektivní názor pozorovatele, který může mít vliv na výběr dokumentů k rozboru. Od pozorování, které zachycuje aktuální dění, analýza není omezena na krátký časový úsek. Účelem výzkumu dokumentů je tyto stopy shromáždit, utřídit a interpretovat. Materiál zde použitý je primární, tzn., že jsou to dokumenty, které byly vytvořeny pro konkrétní důvod. Sekundární dokumenty jsou ty, které vznikly při rozboru prvotních dat (Hyhlíková, 1984).

Pozorování je založeno na sledování a následně analýze jevů, které lze vnímat smysly. Pozorování je výzkumnou metodou tehdy, je-li záměrné, cílevědomé, plánovité, systematické a řízené (výzkumník pracuje podle projektu, který obsahuje cíl pozorování, předmět pozorování, časový harmonogram, použité prostředky shromažďování dat, způsoby registrace jevů a jejich vyhodnocování). Plánovitost,

záměrnost a systematicčnost vytvářejí do určité míry standardní podmínky, které zajišťují míru objektivitu. Pro pozorování je charakteristické, že výzkumný pracovník nezasahuje do objektivní reality. Pozorování proběhlo přímé, krátkodobé, nestrukturované, nestandardizované (Křováčková, 2011, s. 101).

- Výhody
    - nejpřirozenější a málo nákladné
    - přímé sledování reálných jevů
    - získání dat, která nejde získat jinou technikou
    - získání velkého počtu kvantitativních údajů
  - Nevýhody
    - značná náročnost na přípravu v oblasti odborné, organizační, technické
    - ovlivnění průběhu pozorovaných jevů účastí pozorovatele
    - časová náročnost
    - požadavek odborné úrovně pozorovatele
    - nižší objektivita v důsledku chyb vyplývajících z osobnosti pozorovatele
- (Skutil, 2011)

7. Zkoumaný vzorek

Děti mladší tří let se vzdělávají v současných mateřských školách a je potřeba zabezpečit jejich všestranný harmonický rozvoj ve všech jeho potencialitách s přihlédnutím k jejich vývojovým možnostem a individuálním zvláštnostem. Vzhledem k tomu, že se ale do současnosti RVP PV zaměřoval na věkové období 3-6 let, je potřebné doplnit o kategorii péče o děti ve věku 2-3 let.

Zkoumanou skupinou byly děti z předškolních zařízení ve věkovém rozmezí od dvou do tří let. Pracovala jsem s dětmi ve dvou mateřských školách, kde tato věková kategorie byla zařazena do tříd dětí od dvou do čtyř let. V jedné mateřské škole bylo 11 batolat a ve druhé 12. Obě mateřské školy patřily pod jednu základní školu. Dále pak v dětské skupině o dvou třídách po dvanácti dětech, kde byly děti výhradně od dvou do tří let. S těmito 47 dětmi jsem zkoušela různé výtvarné techniky, a pozorovala, jak na tom budou s jejich zvládnutím. Pracovala jsem v závislosti na technice většinou se skupinou maximálně čtyř dětí. Větší spolupráce bez individuálního dohledu nebyla možná.

Použité techniky byly částečně inspirovány praxí, nebo vycházely z vlastní tvorby.

8. Popis průběhu realizace

Při úvodní hodině každé dítě dostalo za úkol nakreslit nejběžnější náměty. Uvádím zde nejpovedenější výtvary ze všech kategorií: **sluníčko, klubičko, panák a strom.**

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

S dětmi jsem pracovala po skupinkách max. tří dětí u jednoho stolečku. Práce probíhala individuálně ve skupinkách při volné hře. Děti dostaly pastelky všech barev a úkol. Všimla jsem si výběru barvy, o které jsme si s dětmi před začátkem tvorby řekli. Např.: „Jakou barvu má sluníčko?“, „Jakou barvu má strom?“ atd. Dále mě zajímalo, jak děti drží pastelku a ve které ruce ji drží popřípadě, zda ruce střídají. Jak silným tlakem zanechávají barevnou stopu. Zaměřila jsem se také na udržení pozornosti a zájem o práci.

- Klubičko

Obr. č. 1.: Klubičko, chlapec

Obr. č. 2.: Klubičko, dívka

- Sluníčko

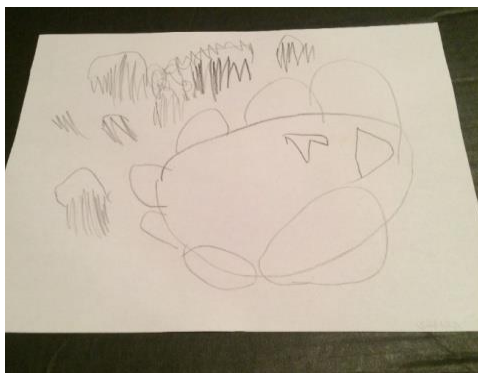

Obr. č. 3.: Sluníčko, dívka

Obr. č. 4.: Sluníčko, chlapec

- Strom

Obr. č. 5.: Strom, dívka

Obr. č. 6.: Strom, chlapec

- Panáček

Obr. č. 7.: Panáček, dívka

Obr. č. 8.: Panáček, chlapec

Obr. č. 9.: Klubičko, sluníčko, panáček, dívka

Obr. č. 10.: Panáček, dívka

8.1. Hodnocení získaných dokumentů

Při tomto úvodním testování bylo zjištěno, že většina dětí nedokáže ještě držet tužku ve správném úchopu. Držení tužky je v pěsti. Nemají zatím uvolněné zápěstí. Pohyb byl většinou veden celou paží – ramenním kloubem. Na tužku hodně silně tlačí nebo ji naopak drží tak, že tužka nezanechává téměř žádnou stopu. Často při práci střídají ruce, v důsledku nevyhraněné laterality.

Ve výběru barev nemají jasno. I přes dostatečnou motivaci v podobě rozhovoru, prezentace hotových obrázků či obrázků v knížkách nebo ukázky reálné podoby daných objektů při pobytu venku, děti nebyly ve většině případů schopny použít správnou barvu. Některé děti si bez přemýšlení vzaly jim nejbližší pastelku nebo si vzaly často červenou. Vyspělejší děti volily své údajně oblíbené barvy.

Baví je pouze čmárání, nesoustředí se, pozorují okolí a přitom kreslí.

V tabulce uvádím přehled činností a jejich zjištěné charakteristiky. V tabulce jsem použila číselnou škálu od 1 do 3. Kdy 1 znamená nejlepší možný výsledek a 3 nejhorší možný.

Technika	Pozornost	Bezpečnost	Spolupráce mezi dětmi	Výběr barev	Vhodnost
Kresba	2	2 – bodnutí tužkou	3	náhodný	2
Vybarvování	2-3	2 – bodnutí tužkou	3	2 – barvy určen	2
Malba štětcem	1	2 – bodnutí štětcem, vylití vody, znečištění, pozření barev	3	náhodný	2
Malba prsty	1	2 – vylití vody, znečištění, pozření barev	3	náhodný	1
Trhání	1-2	1	3	náhodný	1
Modelování	1	2 – pozření modelovací hmoty	2	-	1
Lepení	2	2 -3 záleží na druhu lepicí hmoty	3	určen	3
Zapíjení	2	2 – vylití vody, znečištění, pozření barev	3	náhodný	2
Otiskování	2	2 – vylití vody, znečištění, pozření barev	3	náhodný	2

Tab.č.1

8.2. Popis jednotlivých činností

Zimní strom

Potřeby:

- balicí papír
- tempery
- štětce
- barevné papíry
- vata

Doba práce: rozloženo do celého týdne

Popis činnosti:

Do třídy přineseme balicí papír, na něj s dětmi namalujeme velký strom. (můžeme přizpůsobit ročnímu období) Můžeme přilepit např. na dveře – motivace pro děti, aby strom nebyl smutný, musíme vyrobit ptáčky, kteří by na něm bydleli. Velmi jednoduše vyrobíme ptáky – děti dostanou trojúhelníkový kus černého papíru. Jednu špičku přehnou, na ni jim pomůžeme nalepit kousek žlutého papíru místo zobáku. Vše poté nalepíme s dětmi na strom. V zimním období jsme s dětmi přikrmovali ptáčky, proto dané téma bylo zajímavé.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Největším problémem bylo udržení pozornosti dětí. Neustálé opakování zadané práce, pomoc s úchopem pracovního nástroje a udržení alespoň částečné čistoty pracovního prostoru. Dětem jsem pomáhala vést ruku při malbě stromu i při zdobení ptáčků, které bylo samozřejmě potřeba všem dětem vystříhnout. Nejvíce je zaujala práce s vatou, která se jim lepila na prsty. Celý výtvar byl pověšen na dveře. Práce byla individuální s maximálně třemi dětmi najednou. Všimla jsem si, že si několik dětí zapamatovalo, který ptáček je jejich a ukazovaly je rodičům nebo po nich požadovali, ať jejich ptáčka podle jména najdou.

Při rozboru celkového díla jsem si uvědomila, že práce je spíš má než

samotných dětí, a proto bych tuto činnost vícekrát s touto věkovou kategorií neopakovala.

- Motivace – motivací bylo krmení ptáků do krmítka na ŠZ, labuť
- Pozornost – pracovalo se individuálně, maximálně se třemi dětmi, protože nechápaly zadání, bylo nutné jej opakovat a stále pomáhat
- Bezpečnost – neobnáší žádné speciální opatření kvůli bezpečnosti
- Spolupráce – děti spolupracovaly s pedagogem, ale mezi sebou ne
- Volba barev – používaly se předem připravené barvy – modrá

Zjištěná rizika:

Náročné bylo udržení pořádku a bezpečnosti. Při práci se štětcem, hrozilo bodnutí, pozření barev či lepidla nebo vaty. Z těchto nebezpečí se však potvrdilo pouze ochutnávání barev a vylívání vody.

Obr. č. 11.: Zimní strom, společná práce

Vánoční hvězda

Potřebujeme:

- rozebrané dřevěné kolíčky
- knoflíky
- lepidlo Herkules
- štětce
- tavná pistole

Doba práce: rozloženo do dvou dnů (30+20min)

Popis činnosti:

Kolíčky slepíme rovnou stranou k sobě, na jednu hvězdu je třeba 6 kolíčků. Po zaschnutí (druhý den) skládáme do tvaru hvězdy, tavnou pistolí slepí učitelka. Děti zdobí barvami nebo knoflíky.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Tato práce děti příliš nezaujala, protože nebylo snadné správně k sobě kolíky přilepit. Zdobení lepidlem nedrželo, proto si děti v závěru mohly vybrat pouze knoflík, který jsem sama připevnila tavnou pistolí. Tuto činnost bych proto již s takto malými dětmi neopakovala. Práce probíhala maximálně se dvěma dětmi.

Děti nechápaly zadání, bylo nutné jej opakovat a stále pomáhat.

- Motivace – motivací bylo období Vánoc, vyrobení ozdoby na stromeček
- Pozornost – pracovalo se individuálně, práce děti nezaujala
- Bezpečnost – hrozí spálení od tavné pistole
- Spolupráce – děti spolupracovaly s pedagogem, ale mezi sebou ne
- Volba barev – děti preferovaly pestré a výrazné ozdoby

Zjištěná rizika:

Nebezpečí hrozilo při práci s malými předměty – jejich spolknutí. Největším nebezpečím bylo lepení – děti nerespektovali pokyn nepřibližovat se k tavné pistoli.

Bohužel se mi potvrdilo nebezpečí z popálení, naštěstí jen lehce se spálily dvě děti. Malé předměty do úst nikdo nestrkal.

Obr. 12.: Vánoční hvězda

Podzimní list

Potřebujeme:

- natrhané barevné papíry
- vzorový předkreslený tvar listu
- lepidlo v tubě

Doba práce: 40 minut

Popis činnosti:

Dětem dáme na papíru předtištěný list. Poté společně trháme barevné papíry na malé kousky, které děti libovolně lepí na papír – snaží se do předkresleného tvaru.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Při této práci děti zaujalo trhání papíru, všimla jsem si, že se jim líbí ten pocit, že mohou něco zničit. Je to abreakční technika, která pomáhá k uvolnění dětí od napětí a vzteku. Nejdříve děti musely přijít na princip trhání, naprostá většina dětí se snažila papír roztrhnout tahem od sebe. Postupně jsme natrhali kousky barevných papírů, které jsme se snažili rozdělovat do mističek podle barev. Ne vždy se děti trefily a barvu správně pojmenovaly. S lepením nebyl takový problém, až na orientaci na papíře a pochopení prostoru, kam kousek papíru nalepit. Při opakování této činnosti bych list předtím vystříhla. Pracovala jsem individuálně se čtyřmi dětmi u stolečku.

Při práci jsem si všímala způsobu trhání papíru, jak taková jednoduchá věc může být pro batole náročná. Dále mě zaujalo nadšení z každého utrženého kousku a fascinace při práci s lepidlem.

- Motivace – pohybová hra s listy na zahradě, v parku – „Listy vzduchem létají, pochytat se nadají. Jeden směr jim nestačí, dokola se otáčí. A když vítr ustane, všude ticho nastane.“
- Pozornost – děti činnost zaujala

- Bezpečnost – neobnáší žádné speciální bezpečnostní opatření
- Spolupráce – děti pracovaly podle pokynů, jejich vzájemná spolupráce nebyla vyžadována
- Volba barev – z barevných papírů vybíraly hlavně červenou a oranžovou (podzimní tematika)

Zjištěná rizika:

Jediným rizikem bylo pozření lepidla, které děti samozřejmě často ochutnávaly.

Obr. č. 13.: Podzimní list, dívka

Ovečky

Potřebujeme:

- čtvrtky
- tempery
- štětec
- vatu
- nalepovací oči

Doba práce: práce rozložena do třech dnů (15+10+45 min)

Popis činnosti:

První den natřeme čtvrtku zelenou barvou - jako louku, na které se budou ovečky pást. Druhý den natřeme dětem dlaně černou temperou a obtiskneme je na zelenou čtvrtku. Dlaně polepíme třetí den chomáčky bílé vaty. Naproti palci dětem domalujeme ušatou hlavu a po zaschnutí přilepíme oči.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Základní problémy byly samozřejmě očekávány, a to úchop štětce, neschopnost dlouhých tahů, tzv. šmrdlání, čímž se čtvrtka začínala drodit. Dětem dělalo problém natřít si dlaň barvou, umazat se. Bylo těžké udržet čisté děti a pracovní prostor zároveň. Pracovala jsem pouze s jedním dítětem vždy individuálně, protože i lepení chomáčků vaty tekutým lepidlem je pro ně vzhledem k věku obtížné. S výsledkem byly spokojeny a s velkou pýchou výtvor předávaly rodičům. Práce vyžadovala moje velké úsilí a velkou pomoc.

Děti měly problémy s natřením čtvrtky, dlouhé tahy štětcem jim dělaly problém, proto bych příště zvolila jinou metodu, možná houbičku. Další úskalí se objevilo při natírání dlaní černou barvou a následném mytí a udržení prostoru bez nežádoucích otisků, proto by bylo vhodné tuto činnost provádět se dvěma dospělými osobami.

- Motivace – písnička *Běžela ovečka*, krmení a vycházky k ovcím, přinesená nezpracovaná vlna, pohádka o ovečce
- Pozornost – pozornost udržely, činnost je zaujala
- Bezpečnost – neobnáší žádné speciální bezpečnostní opatření
- Spolupráce – děti spolupracovaly, pokyny se musely častěji opakovat
- Volba barev – neměly možnost výběru barev

Zjištěná rizika:

Náročné bylo udržení pořádku a bezpečnosti při práci se štětcem, hrozilo bodnutí, pozření barev či lepidla nebo vaty. Z těchto nebezpečí se však potvrdilo pouze ochutnávání barev a vylívání vody.

Obr. č. 14.: Ovečky, dívka

Ovoce

Potřebujeme:

- na čtvrtce předtištěné nebo předkreslené ovoce
- pastelky

Doba práce: asi 10 minut

Popis činnosti:

Dětem dáme jako omalovánku - je na nich jak dlouho u práce vydrží – všímáme si držení tužky.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Problém byl samozřejmě ve správném úchopu tužky, který děti ještě nedokáží zachovat. Tuto činnost jsem zvolila pro chvilkové zabavení dětí motivované ovocnou svačinkou. Pracovaly všechny děti najednou u stolečků. Problém byl pouze s nejmladšími dětmi, které práce nezaujala, nebo si nedokázaly jednou rukou papír přidržovat.

Tato činnost by děti mohla zaujmout změnou výtvarné techniky. Místo pastelky použít například tempery, voskovky nebo prstové barvy, což by ale s sebou přinášelo zvýšení obtížnosti.

- Motivace – písnička *Měla babka čtyři jablka*, k svačině dostávaly jablka, před odpočíváním jsem dětem přečetla pohádku z knížky Chaloupka na vršku: O jablíčku
- Pozornost – děti se soustředily jen chvilkově
- Bezpečnost – dětem bylo zakázáno vstávat s tužkou v ruce od stolu
- Spolupráce – činnost byla individuální, každé dítě pracovalo samostatně
- Volba barev – neměly možnost volby barev

Zjištěná rizika:

Hrozilo nebezpečí z bodnutí tužkou, které se ale naštěstí nepotvrdilo. Jediným problémem bylo cucání a kousání pastelek.

Obr. č. 15.: Ovoce, dívka

Otiskování listů

Potřebujeme:

- různé druhy listů
- čtvrtku
- tempery
- štětce

Doba práce: 30 minut

Popis činnosti:

Nasbírané listy nejprve s dětmi prozkoumáme, najdeme stranu, na které je výraznější žilnatina a tu poté natřeme libovolnou barvou a otiskujeme na papír. Podzim je barevný, proto volíme různé barvy.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Základní problémy byly samozřejmě očekávány, a to úchop štětce, neschopnost dlouhých tahů, tzv. šmrdlání, čímž se čtvrtka začínala drolit. Bylo těžké udržet čisté děti a pracovní prostor zároveň. Pracovala jsem pouze s jedním dítětem vždy individuálně, protože natírání rozkrojených jablek dělalo dětem problém.

Všimla jsem si, jak byly děti fascinovány obtiskem listu. Natření bylo trochu problém, ale k tomu jim byla poskytnuta pomocná ruka.

- Motivace – nasbírání si listů, pohybová hra „*Listy vzduchem létají...*“
- Pozornost – činnost děti zaujala, listy zanechávaly výraznou stopu
- Bezpečnost – dětem bylo zakázáno vstávat se štětcem v ruce od stolu
- Spolupráce – děti postupovaly podle pokynů, spolupracovaly i mezi sebou – podávaly si listy, štětce, radili si v barvách
- Volba barev – z nabídnutých barev volily barvy podle pohlaví

Zjištěná rizika:

Nebezpečím bylo bodnutí štětcem či pozření natíraných listů a barev. Nic z toho kromě ochutnání některé barvy, se nestalo.

Obr. č. 16: Otiskování listů, dívka

Prasátka

Potřebujeme:

- předtištěná prasátka
- pastelky
- nůžky

Doba práce: 10 minut

Popis činnosti:

Dětem dáme prasečí omalovánky – po vymalování je vystřihneme a při pohádce *O třech prasátkách* je děti mohou mít na prstech a hrát s nimi divadlo.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Děti činnost příliš nezaujala, proto některá prasátka byla jen částečně vybarvena. Dalším zklamáním bylo, když se dětem prasátka na prstech trhala. Při opakování této činnosti je nutno zvolit pevnější papír.

Děti byly předem namotivovány slíbenou pohádkou a viděly, co budou vyrábět. To je zaujalo, samotné vybarvování ovšem nikoli. Práce odpovídá věku.

- Motivace – pohádka *O třech prasátkách* a její dramtizace
- Pozornost – krátkodobá činnost děti bavila
- Bezpečnost – dětem byla zakázáno vstávat s tužkou od stolu
- Spolupráce – děti postupovaly podle pokynů
- Volba barev – pro vybarvování prasátka volily barvy podle vlastního uvážení, žádné z dětí se výběrem barev ani vzdáleně nepřibližovalo skutečnosti

Zjištěná rizika:

Bodnutí pastelkou při této činnosti neproběhlo. Děti pastelky pouze cucaly a kousaly.

Obr. č. 17: Prasátko, chlapec

Otiskování jablek

Potřebujeme:

- jablka
- čtvrtky
- štětce
- tempery

Doba práce: rozděleno na dva dny (10+45minut)

Popis činnosti:

První den natřeme čtvrtku oranžovou barvou. Druhý den dětem dáme svisle rozkrojená jablka, která natřeme temperami a otiskujeme je na oranžovou čtvrtku.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Důležité je hlídat, aby si jablka tiskaly vedle sebe a ne přes sebe po celém papíře. Děti volily barvy podle vlastní fantazie, ve třídě při rozebírání tématu jablka kolovalo po třídě červené jablko, možná to bylo také tou motivací pro použití právě této barvy.

- Motivace – písnička *Koulelo se, koulelo, červené jablíčko*, taneček *Měla babka, čtyři jablka*, poznávání chuti jablek se zavřenýma očima
- Pozornost – děti obtiskování zaujalo
- Bezpečnost – jablka krájím sama
- Spolupráce – děti postupovaly se zaujetím podle pokynů celkem samostatně
- Volba barev – děti volily barvy podle vlastní fantazie

Zjištěná rizika:

Nebezpečím bylo bodnutí štětcem či pozření natíraných jablek a barev, což se potvrdilo pouze pro ochutnávání barevných i nebarevných jablek.

Obr. č. 18: Otiskování jablek, dívka

Kuřátka

Potřebujeme:

- vatu
- tempery
- čtvrtku
- knoflíky
- barevné papíry nebo látky
- tuš
- rozmývací pastelky nebo voskovky

Doba práce: práce rozdělena na celý týden

Popis činnosti:

S dětmi nejprve na čtvrtku nakreslíme kolo a hned pod něj ovál – dětem pomáháme a trénujeme tím krouživé pohyby celou rukou. Do takto připravených oválů poté lepíme chomáčky vaty. Další den tyto chomáčky „tupkáním“ nabarvíme žlutou barvou. Třetí den nakreslí děti zelenou rozmývací pastelkou pozadí, které pak přetřou vodou. Můžeme použít i voskovky. Kuřeti přilepíme knoflík místo oka a kousek červeného papíru nebo látky místo zobáku. Tuší dětem pomůžeme přikreslit pařátky.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Jarní tvorba velikonočních kuřátek děti sice zaujala, ale byla pro ně natolik celkově náročná, že u ní dlouho neudržely pozornost. Týkalo se to především nalepování vaty i její barvení. Ještě je celkem zaujalo vybarvování pozadí rozmývatelnými barvami.

- Motivace – veršovaná pohádka od Fr. Hrubína *Kuřátko a obilí*
- Pozornost – děti se velice snažily, pozornost udržely však jen krátkodobě
- Bezpečnost – práce neobnášela žádná rizika
- Spolupráce – děti pracovaly samostatně každý na svém výtvoru
- Volba barev – děti volily pouze odstíny předem připravených barev

Zjištěná rizika:

Náročné bylo udržení pořádku a bezpečnosti při práci se štětcem, hrozilo bodnutí štětce, pozření barev či lepidla nebo vaty. Při této činnosti se však pouze několikrát vylila voda.

Obr. č. 19: *Kuřátko, chlapec*

Zapíjení barev

Potřebujeme:

- vodovky
- štětce
- čtvrtku

Doba práce: 20 minut

Popis činnosti:

Čtvrtku namočíme do nádoby s vodou, poté rozmíchané vodovky necháváme zapít do rozmočené čtvrtky pomocí kapání nebo otisknutí nasátého štětce. Musíme dát pozor na natírání, to způsobuje potrhání a žmolkování papíru. Pozorujeme, jak se barvy mísí. Čtvrtku nakláníme různými směry. Spolupráce s učitelkou nutná, aby neotiskovali štětec pouze na jedno místo a nevznikla nevzhledná tmavá skvrna.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Bavilo je namáčení papíru a celkově byly zaujaty prací s vodou. Fascinovalo je míchání barev i samotné rozpíjení jednotlivých barev do rozmočeného papíru.

- Motivace – kouzlení s barvami, kniha *Barvy* od Hervét Tullethe
- Pozornost – udržely všechny děti
- Bezpečnost – práce je bezpečná, pozor jen na vylití vody
- Spolupráce – děti pracovaly samostatně, každé na svém výtvoru
- Volba barev – čistě náhodná nebo na doporučení učitelky

Zjištěná rizika:

Hrozilo nebezpečí pozření barev, znečištění prostoru či oděvu a bodnutí štětcem. Potvrdila se však pouze náročnost na udržení pořádku a suchého pracovního prostoru i dětí.

Obr. č. 20: Zapíjení barev

Hroznové víno

Potřebujeme:

- korkový špunt
- tempery
- čtvrtku
- různé listy

Doba práce: 20 minut

Popis činnosti:

Připravíme si dva druhy zelené barvy – do jedné namáčíme špunt a snažíme se s dětmi udělat několik kulatých otisků do tvaru hroznu – poté druhým odstínem zelené barvy natíráme listy, které otiskujeme nad hrozen.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Celkem zajímavá práce, která děti bavila a hezky se povedla. Náročnější byla práce s listy a tiskání do tvaru hroznu.

- Motivace – ovocná svačinka, tvorba zátiší
- Pozornost – udržely, bavilo je „razítkování“
- Bezpečnost – kromě znečištění žádná zvláštní rizika
- Spolupráce – samostatná činnost za podpory učitelky
- Volba barev – barvy byly předem určeny

Zjištěná rizika:

Hrozilo nebezpečí pozření barev, listů či korkového špuntu. Znečištění prostoru a oděvu se potvrdilo, jelikož děti si dávaly korková razítka i na ruce.

Obr. .č. 21: Hroznové víno, chlapec

Lístek

Potřebujeme:

- předtištěný list
- tempery
- štětec
- krabici (nebo víko od krabice od bot ve formátu A4)
- kuličku

Doba práce: 10 minut

Popis činnosti:

Do krabice vložíme papír s předtištěným listem, poté nakapeme různé barvy a vhodíme kuličku. Různým třesením s krabicí pomocí pohybující se kuličky se snažíme zaplnit – vybarvit celý list. Po zaschnutí dětem list vystříhneme.

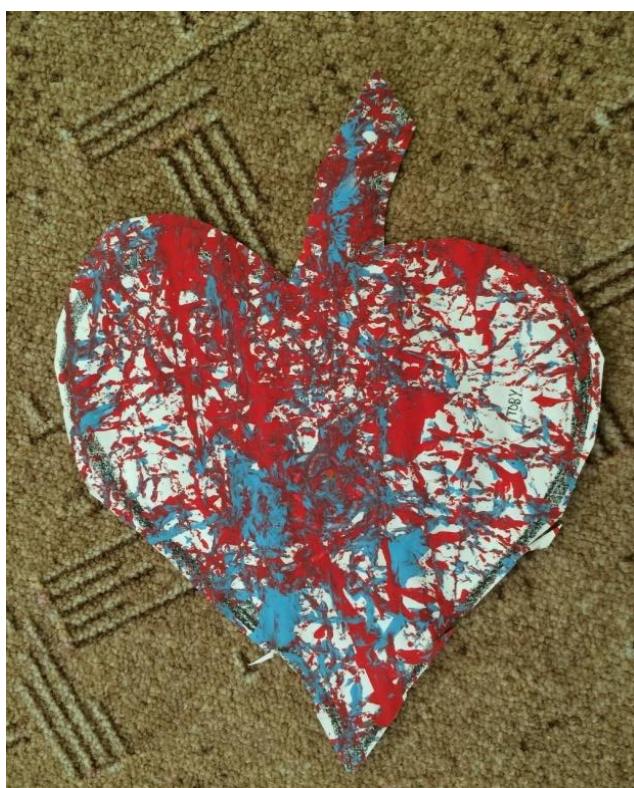
Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

U této činnosti se děti náramně bavily. Kulička byla chvílemi na koberci, ale to ničemu nevadilo. Výtvary se dětem moc povedly.

- Motivace – vlastní pohádka „*O smutné kuličce*“
- Pozornost – děti se musely soustředit, aby nevypadla kulička
- Bezpečnost – hrozí spolknutí kuličky – nepotvrdilo se
- Spolupráce – samostatná práce, ostatní děti se zájmem přihlížely
- Volba barev – děti si určovaly dvě barvy, které poté kuličkou rozvalovaly

Zjištěná rizika:

Objevilo se opět ochutnávání barev. Náročné bylo udržet při takto krátkodobé činnosti neustále čisté prostředí a kuličku.

Obr. č. 22: List, chlapec

Modelování

Potřebujeme:

- modelínu
- podložku
- tvořítka, vykrajovátka

Doba práce: libovolná

Popis činnosti:

Ve třídě je dětem pravidelně nabízena práce s modelovací hmotou. Tato tvorba je dětmi velice oblíbená. Hrají si při ní na různá povolání a tvoří různé zajímavé předměty.

Reflexe z průběhu a výsledků realizace:

Modelování je všestrannou zábavou pro děti téměř jakékoli věkové skupiny. Motivací může být cokoli a způsobů vyžití je dětmi vymyšleno opravdu nespočet.

- Motivace – domácí tvorba vlastní modelíny, podle daného období
- Pozornost – práce děti bavila natolik, že bylo těžké činnost ukončit
- Bezpečnost – nebezpečí představuje pouze práce s „tvořítky“ nebo pozření hmoty
- Spolupráce – projevila se při dělení se o materiál
- Volba barev – barva modelovací hmoty – plastelíny, je dětmi okamžitě smíchána

Zjištěná rizika:

Hrozí nebezpečí poranění se o tvořítka či pozření modelovací hmoty, které se mi potvrdilo. Naštěstí děti zjistily, že to není nic dobrého.

Obr. č. 23: Modelína, chlapec

Obr. č. 24: Modelína, chlapec

9. Závěr praktické části

Bakalářská práce poodhaluje fakt, že školství v naší zemi, nebo alespoň státní mateřské školy, které jsem navštívila, nejsou připraveny na poskytování péče o batolata a jejich všestranný a kvalitní rozvoj. V dětské skupině je kolektiv dětí na jednu chůvu maximálně 6 dětí a výtvarné techniky jsou snadněji proveditelné.

Při mé práci mi s ochotou pomáhaly jak učitelky, tak techničtí pracovníci. Provoz tříd s batolaty se zvládá díky ochotě, péči a vytrvalosti zaměstnanců školek a dětských skupin dotovaných z evropských fondů či soukromých zdrojů.

Nejvhodnější podmínky pro práci s batolaty poskytla pouze dětská skupina, nikoli běžná třída v mateřské škole, kde jsou rušivým elementem i starší děti, které mají samozřejmě zájem se do práce zapojit.

Rizika při práci vznikají především po bezpečnostní stránce. Tím, že děti neudrží pozornost a zkoušejí pracovní nástroje pro jinou, než jim určenou činnost, vzniká nebezpečí úrazu.

Závěrem mohu říci, že veškeré publikace byly o dětech až od tří let, tudíž se mi velmi těžko pracovalo.

10. Diskuze

Práce s batolaty obnáší velké úsilí pedagogických pracovníků a především dokonalou přípravu, jsou nesamostatná, proto je nutný neustálý dohled a pomoc při jakékoli činnosti. Chůva či asistent pro splnění potřeb takto malých dětí ani při sníženém počtu dětí na třídě nestačí. Některá nedokáží srozumitelně komunikovat, proto je obtížné splnit jejich přání.

„Je třeba zohlednit u dětí kratší dobu soustředění, citovost, aktivitu, konkrétnost myšlení, ale i hravost“ (Svobodová, 2010, s. 24).

Děti často nerozumí základním pokynům nebo si nedokáží zapamatovat dva za sebou jdoucí uložené úkoly. Děti jsou zcela závislé na naší asistenci při každé činnosti. Ať už se to týká osobní hygieny, stravování či výtvarné práce. A to nejen kvůli bezpečnosti.

„Úkoly je třeba připravit tak, aby je dítě mohlo plnit samo bez zásahu dospělého“ (Krejčová, Kargerová, Syslová, 2015 s. 69).

Děti v tomto věkovém období ještě nedokáží zcela jistě určit barvy, zapamatovat si jejich názvy a přiřazení k symbolizujícím předmětům. Výběr barev je čistě náhodný, při výběru pastelek jsou někdy majetnické, sobecké, neboť v tomto období se vytváří jejich ego neboli já.

Roeselová V. (1996) uvádí, že děti nejprve kreslí a až poté z kresby začnou malovat. I u dětí jsou nejoblíbenější výtvarné techniky kresba a malba, protože je to pro ně nejpřirozenější proces. Podle mého zjištění se toto tvrzení projevilo i v praxi. Dětem jsou tyto činnosti nejbližší, a proto je nejlépe zvládají.

Uždil (1984) říká, že kreslení a malování nejsou dostatečně uspokojující pro dětský projev s barvou a tvarem. Existuje mnoho dalších jednoduše zvládnutelných výtvarných činností – trhání, vrstvení, otiskování. Toto tvrzení však platí pouze pro děti od tří do šesti let, nevztahuje se tedy na mnou zkoumanou věkovou skupinu. Podle mého názoru se pro batolata příliš nehodí práce s jakýmkoli lepidlem, protože jejich pohyby nejsou ještě zcela koordinované. Tím vzniká plýtvání lepidlem a znečištění sebe samého i pracovního prostoru.

Závěr

Myslím si, že je důležité, aby učitelka dobře znala všechny potřeby takto malých dětí a pro práci s nimi, by měla dostávat možná i speciální školení, která by napomohla rozvinout její znalosti v této oblasti. Důležité je, aby se tato malá batolata cítila v předškolních zařízeních bezpečně, a aby jim kompetentně nahrazovala domácí prostředí.

Za důležité považuji sepsat seznam možných nebezpečí při výtvarné činnosti s touto věkovou kategorií. Při práci s vodou barvami hrozí velké riziko ušpinění sebe sama i okolí, proto je opravdu náročné takové techniky s dětmi používat bez zvláštních výtvarných potřeb. Při mém výzkumu naštěstí k žádnému úrazu nedošlo, pouze se několikrát vylila voda, umazalo oblečení nebo ochutnal nějaký pracovní materiál.

Provozovatel předškolního zařízení by si měl uvědomit, pokud tyto děti chce přijmout, že to bude velmi nákladné, pokud to bude chtít po svých zaměstnancích dělat opravdu kvalitně. Tyto děti jsou totiž stále ještě taková miminka, která nemusí dokázat vylézt na klasický dětský záchod ani si pustit vodu. Neumí se častokrát obsloužit ani u jídla nebo okolo odpočinku. Každé jedno tohle malé dítě vyžaduje nemírnou dávku pozornosti, a to při jedné učitelce ve třídě dejme tomu 24 dětí opravdu není realizovatelné.

Závěrem této práce bych chtěla ukázat, jak je výtvarná tvorba s takto malými dětmi náročná. Zdůraznila bych jejich závislost na dospělé osobě, jejich osobním asistentem se však učitelka stát nemůže. Tyto děti by měly dostávat pozornost především od svých rodinných příslušníků, a proto, pokud si mohu dovolit vyjádřit svůj názor, dvouleté děti do školky nepatří.

Zjištěním těchto faktů a případnými nezdary se můžeme inspirovat pro další vzdělávání, programy a kurzy pro učitelky do MŠ, ale předně chůvy v jeslích, dětských skupinách a dalších zařízeních péče o dítě v tomto věkovém rozmezí.

Seznam použité literatury

- ALLEN, K. Eillen, Marotz, Lyn R. Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let. Vzd, 3. Překlad Petra Vlčková. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-421-2.
- BACUS, Anne. Vaše dítě ve věku od 1 do 3 let. Vyd.1. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-743-4
- DAVIDO, Roseline. Kresba jako nástroj poznání dítěte. Vyd. 2. Překlad Alena Lhotová, Hana Prousková. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-415-1.
- GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno, Paido, 2010. ISBN978-80-7315-185-0
- HERMAN, Marek. Najděte si svého marťana – co jste vždycky chtěli vědět o psychologii, ale ve škole vám to neřekli. Olomouc, apak, 2008. ISBN 978-80-260-6070-3
- HYHLÍKOVÁ, Věra. Informační analýza dokumentů. Praha, Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací. Institut UVTEI, 1984
- KREJČOVÁ, Věra. KARGEROVÁ, Jana. SYSLOVÁ, Zora. Individualizace v mateřské škole. Praha, Portál, 2005. ISBN978-80-262-0812-9
- KŘÍŽOVÁ, Žaneta. Výtvarné náměty a techniky v předškolním vzdělávání. Praha, Raabe, 2018. ISBN 978-80-7496-343-8
- LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. Vývojová psychologie. Vyd.2, Praha, Grada Publishing, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0
- MATĚJČEK, Zdeněk. Praxe dětského psychologického poradenství. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-24526-9
- PIAGET, Jean. Psychologie inteligence. Praha, SPN, 1966. ISBN
- ROESELOVÁ, Věra. Řady a projekty ve výtvarné výchově. Praha, Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8
- SKUTIL, Martin a kol. Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. Praha, Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7
- SVOBODOVÁ, Eva a kol. Vzdělávání v mateřské škole. Praha, Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9

- UŽDIL, Jaromír. Čáry, klikyháky, paňáci a auta. Vyd. 4. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN 14-083-84
- UŽDIL, Jaromír, ŠAŠINKOVÁ, Emilie. Výtvarná výchova v předškolním věku. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1983. ISBN 14-032-83
- VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Vyd. 1. Praha, Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0
- VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vyd.2. Praha, Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1
- VONDROVÁ, Petra. Výtvarné hrátky pro nejmenší aneb Tvoříme po celý rok. Vyd.1. Praha, Grada Publishing, a.s., 2005. ISBN 80-247-0943-0
- WOOLFSON, Richard C. Bystré dítě – batole. Vyd.1. Překlad Jana Pacnerová. Praha, Ottovo nakladatelství, 2004. ISBN 80-7360-004-8.
- ZELINKOVÁ, Olga. Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program. Vyd.2. Praha, Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-326-0

Internetové zdroje:

- <https://cs.wikipedia.org/wiki/Ikonografie>
- https://cs.wikipedia.org/wiki/Kvalitativn%C3%AD_v%C3%BDzkum
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Arteterapie>
- <http://www.zijememontessori.cz/vyvoj-detskeho-vytvarneho-projevu/>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Seznam obrázků

Příloha č. 2 – Další náměty

Příloha č. 1

Seznam obrázků:

- Obrázek č. 1 – klubíčko
- Obrázek č. 2 – klubíčko
- Obrázek č. 3 – sluníčko
- Obrázek č. 4 – sluníčko
- Obrázek č. 5 – strom
- Obrázek č. 6 – strom
- Obrázek č. 7 – panák
- Obrázek č. 8 – panák
- Obrázek č. 9 – klubíčko, sluníčko, panák
- Obrázek č. 10 – panák
- Obrázek č. 11 – zimní strom
- Obrázek č. 12 – vánoční hvězda
- Obrázek č. 13 – podzimní list
- Obrázek č. 14 – ovečky
- Obrázek č. 15 – ovoce
- Obrázek č. 16 – otiskování listů
- Obrázek č. 17 – prasátka
- Obrázek č. 18 – jablka
- Obrázek č. 19 – kuřátko
- Obrázek č. 20 – zapíjení barev
- Obrázek č. 21 – hroznové víno
- Obrázek č. 22 – lístek
- Obrázek č. 23 – modelování
- Obrázek č. 24 – modelování

Příloha č. 2

Další náměty:

Kohoutek

Jablka a brambory

Pes

Kuřátko

Beruška

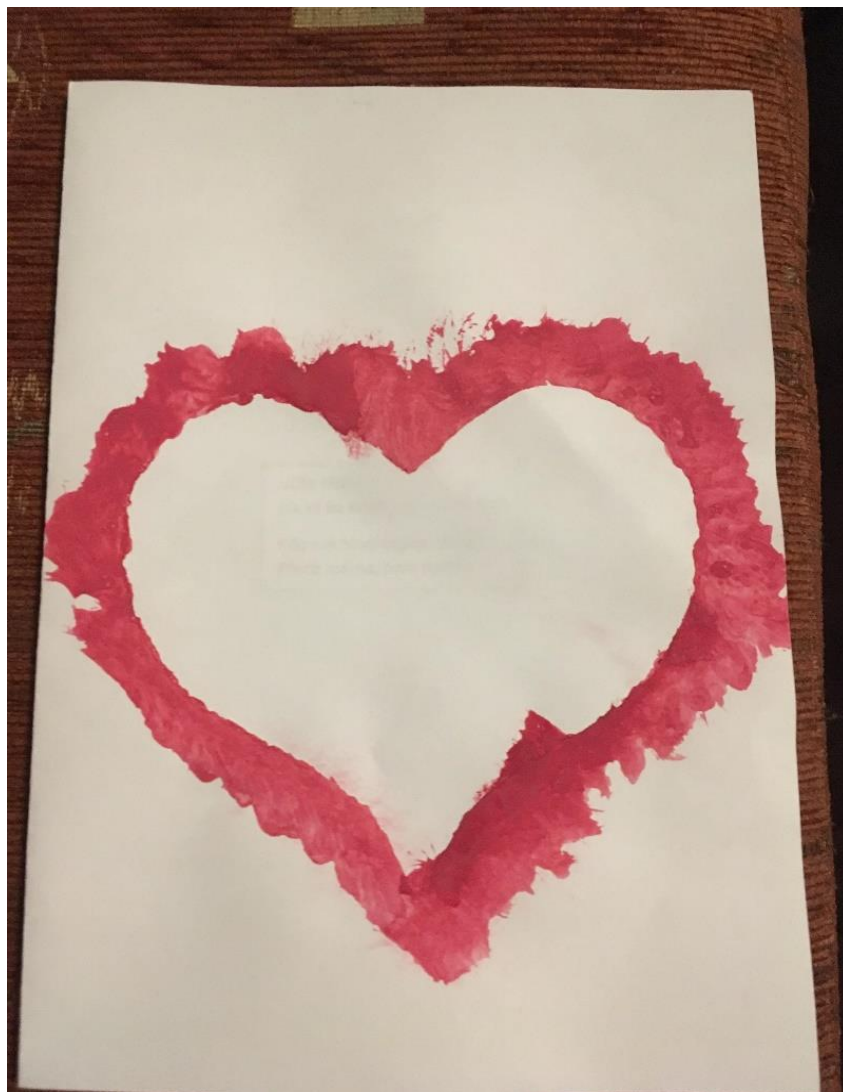

Skřítek podzimníček

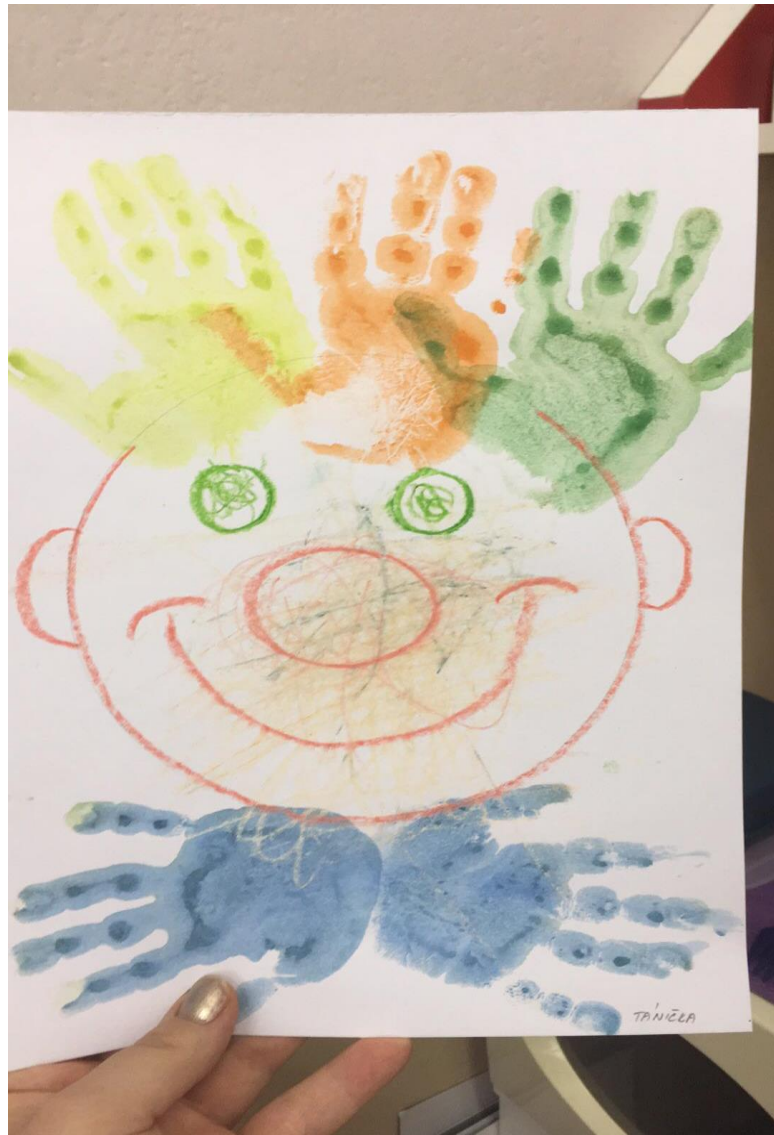

Srdce

Klaun

Obtisky

Sněhulák

Divočák

Hrnečky

Strom

